

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
UNIVERSITY OF WEST ATTICA

Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού
Τμήμα Γραφιστικής και Οπτικής Επικοινωνίας

Πτυχιακή Εργασία
"Η Κεφαλονιά και το Όνειρο"

Τσελέντη Νεφέλη-Φιορούλα
ΑΜ: 17020

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Χαλυβοπούλου Βάντα

Σεπτέμβριος 2024

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΑΛΥΒΟΠΟΥΛΟΥ ΒΑΝΤΑ (ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ)

ΤΣΙΑΡΑ ΜΑΡΘΑ

ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Τσελέντη Νεφέλη-Φιορούλα του Ευαγγέλου, με αριθμό μητρώου 17020 φοιτητήτρια του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Γραφιστικής και Οπτικής Επικοινωνίας του Τμήματος Γραφιστικής, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής/διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η δηλούσα
ΤΣΕΛΕΝΤΗ ΝΕΦΕΛΗ-ΦΙΟΡΟΥΛΑ

πτυχιακή

εργασία

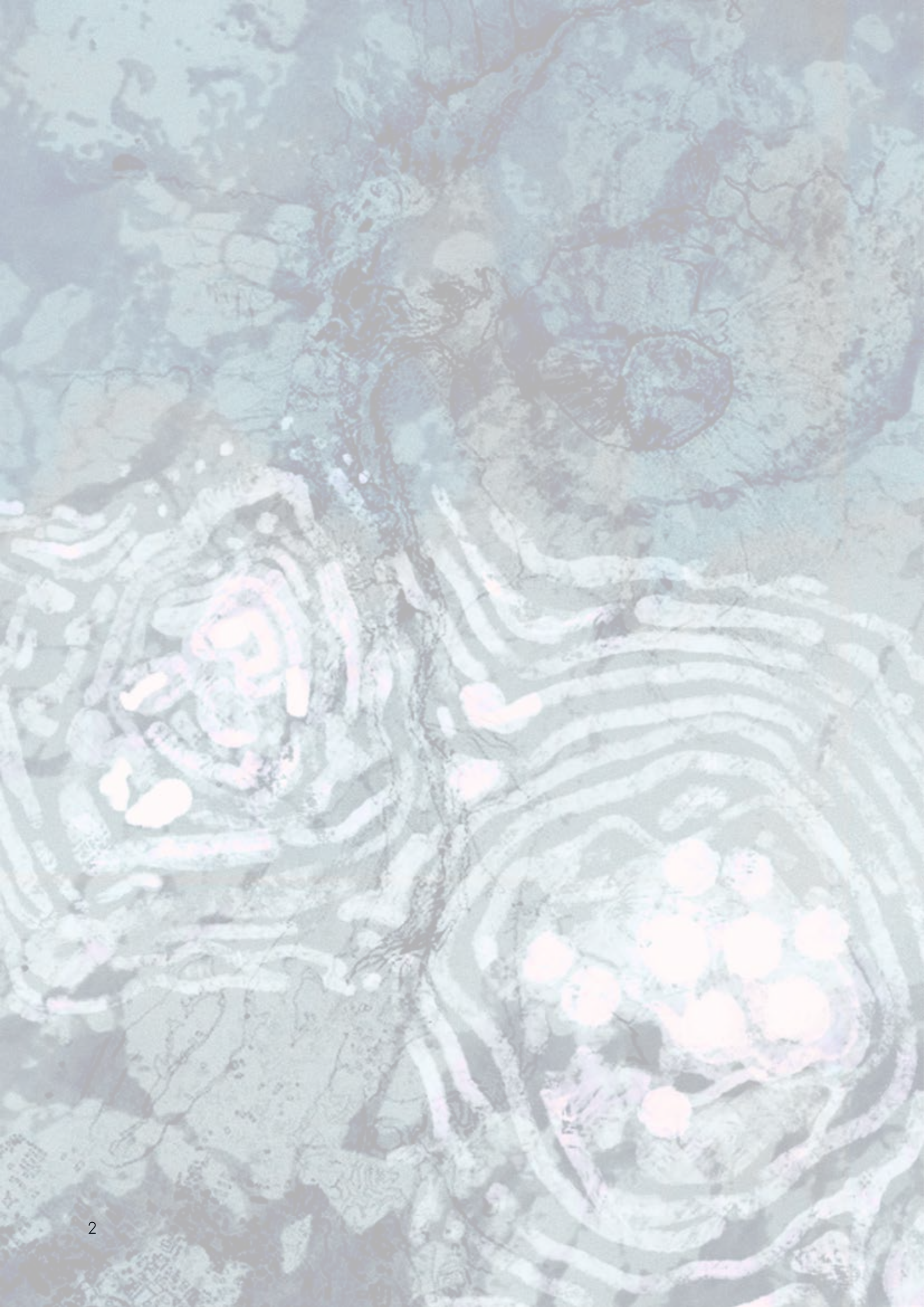
Η ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ και ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ

Νεφέλη-Φιορούλα Τσελέντη
ΑΜ 17020

Επιβλέπουσα: Βάντα Χαλυβοπούλου

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού
Τμήμα Γραφιστικής και Οπτικής Επικοινωνίας

Σεπτέμβριος 2024

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
Το Όνειρο	8
Επιρροές	10
Θεματική	14
Μεθοδολογία	19
Εφαρμογές	26
Βιβλιογραφία	32

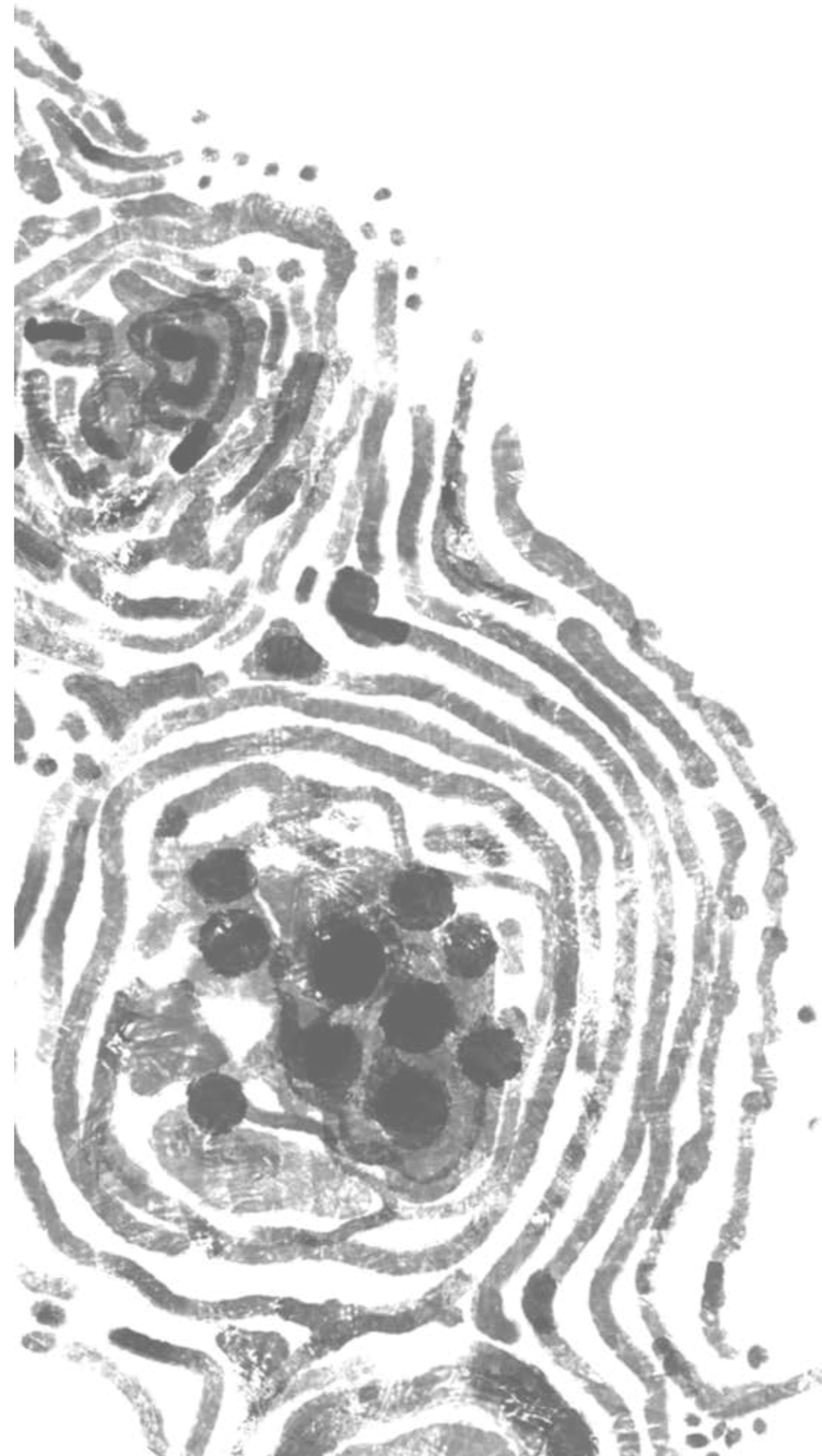
1. Εισαγωγή

Το θέμα της πτυχιακής εργασίας *Η Κεφαλονιά και το Όνειρο* έχει αφετηρία στο σχεδιασμό και την εικονογράφηση του ομώνυμου artbook και ως επέκταση, σκοπεύει στην ανάδειξη του νησιού της Κεφαλονιάς από μία ασυνήθιστη σκοπιά, αυτή του ονείρου. Σε πρώτο στάδιο, η έρευνα με σκοπό την ολοκληρωμένη μελέτη και τον σχεδιασμό του βιβλίου τέχνης περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός ενιαίου κόνσεπτ, την άντληση έμπνευσης από διάφορα στοιχεία της τέχνης και της γραφιστικής, τη μελέτη των τρόπων εικονογράφησης, δημιουργία προσχεδίων και εν τέλει την ολοκλήρωση του βιβλίου.

Επέλεξα την Κεφαλονιά, διότι είναι ο τόπος στον οποίο μεγάλωσα και θεωρώ πως έχει πολλές ιστορίες να "πεί". Και αυτό επειδή είναι νησί πλούσιο σε ιστορία που εκτείνεται από την αρχαιότητα, μέχρι τα ταραχώδη συμβάντα του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου καθώς και αρκετών καταστροφικών σεισμών.⁽¹⁾ Μέσα σε αυτό το "φόντο" έζησαν και έδρασαν ποικίλοι καλλιτέχνες, που δημιούργησαν με βάση το μοναδικό κεφαλλονίικο ταμπεραμέντο. Αυτό είναι ένα στοιχείο της κουλτούρας του νησιού, που σπάνια έχει παρουσιαστεί και αναδειχθεί. Λιγότες είναι επίσης οι αναφορές στη πλούσια μυθολογία και αρχαία ιστορία του νησιού, που συνδέεται αδιαμφισβήτητα με την γεωγραφία της.

Η Κεφαλονιά είναι ένα μέρος της χώρας μας, που κάθε χρόνο δέχεται χιλιάδες επισκέπτες, από όλον το κόσμο. Οι περισσότεροι είναι εξοικειωμένοι με τις όμορφες παραλίες, την απολαυστική κουζίνα και τα γραφικά χωριά του νησιού. Στόχος του artbook είναι να αναδειχθούν οι λιγότερο γνωστές, πρωτότυπες εκφάνσεις του νησιού, και κατά συνέπεια να προκληθεί παραπάνω ενδιαφέρον από το κοινό για την Κεφαλονιά. Πρόκειται για μία προβολή μύθων, ποιημάτων και του φυσικού κάλλους του νησιού να συνυπάρχουν σε ένα κοινό, στατικό χωροχρόνο.

1. Ιστορική αναδρομή από την ιστοσελίδα του Γεωπάρκου Κεφαλονιάς, <https://kefaloniageopark.gr/node/303>

2. Το Όνειρο

2.1 Περίληψη Ο καλλιτέχνης αποκοιμείται, και μέσω μιας παράξενης ιεροτελεστίας μεταφέρεται σε ένα όνειρο μεταξύ ύπνου και ξύπνιου, παρελθόντος και παρόντος, ζωής και θανάτου με φόντο τη λογοτεχνική και μυθολογική Κεφαλονιά. Στο επίκεντρο βρίσκεται το στοιχείο του νερού, είτε αυτό είναι κρυμμένο μέσα σε ένα σπήλαιο, περιτριγυρίζει ένα φορτηγό πλοίο ή υπάρχει μονάχα ως μία ανάμνηση σε ένα βουνό.

2.2 Ενότητα Πρώτη: Η Σπηλιά Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζεται ο μύθος της Μελισσάνης. Η Μελισσάνη είναι ένα βαραθρώδες σπήλαιο, ιδιαίτερα γνωστό για την τρύπα στην οροφή του που δημιουργήθηκε ύστερα από τον καταστροφικό σεισμό 6,8 Ρίχτερ του 1953, που σχεδόν ισοπέδωσε το νησί. Ένα σπήλαιο κρυμμένο για χιλιάδες χρόνια, μέσα στο οποίο βρέθηκαν αντικείμενα λατρείας προς τον θεό Πάνα και τις νύμφες, χρονολογούνται μεταξύ 4ου και 3ου αι. προ Χριστού. Ύστερα από την κατέρρευση της οροφής και την εκτενή έρευνα από τον Ιωάννη και την Άννα Πετροχείλου, τα εντυπωσιακά νερά της λίμνης που καλύπτει το σπήλαιο ήρθαν στην επιφάνεια. Σύμφωνα με τον μύθο, η Μελισσάνθη αυτοκτόνησε σε μία λίμνη όταν ο Θεός Πάνας την απέρριψε ερωτικά. Μία άλλη εκδοχή του μύθου λέει ότι η Μελισσάνθη ήταν βοσκοπούλα που έπεσε στη λίμνη ψάχνοντας για ένα χαμένο πρόβατο. Σε κάθε περίπτωση, η μεγαλειώδης ανακάλυψη αυτών των χειροτεχνημάτων αποκάλυψε ένα σημαντικό κεφάλαιο της ιστορίας και των μύθων του νησιού. (2)

2.3 Ενότητα Δεύτερη: Το Ποίημα Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται η θάλασσα, το ελεύθερο και ατελείωτο αυτό υγρό σώμα, μέσα από τα ποιήματα του Νίκου Καββαδία, που ξεκινάει από το νησί και ενώνεται με μέρη και ιστορίες μακρινά. Μιλάει πάντα για τα καράβια που έζησε, τους ναυτικούς που γνώρισε, τους έρωτες, τους καυγάδες και τους θανάτους στα λιμάνια, με την γλώσσα των караβιών, αλλά και κάποιους ιδιωτισμούς της Κεφαλονιάς, να μπλέκονται στα γνήσια λαϊκά ελληνικά του.

2.4 Ενότητα Τρίτη: Το Βουνό Η κορυφή του όρους Αίνος, του ψηλότερου βουνού των Επτανήσων, ο Μέγας Σωρός, ήταν ένα αρχαίο ιερό αφιερωμένο στον Αινεία Δία. Πιστεύεται ότι το όνομα Σωρός (που σημαίνει τύμβος) προέρχεται από τις αρχαίες θυσίες ζώων που προσφέρονταν στον Δία και τα υπολείμματά τους σχημάτιζαν έναν τύμβο μετά τις τελετές. Στη θέση, που υψώνεται ο Αίνος, στην αρχή του Μεσοζωικού, πριν από περίπου 225 εκατομμύρια χρόνια, υπήρχε μία και μόνο υπερήπειρος, η Πανγαία, η οποία περιβαλλόταν από έναν αχανή ωκεανό. (3) Κάτω από το βαρύ πέπλο της γης, της πέτρας, αναβλύζουν τα απομεινάρια μιας ζωής πανάρχαιας. Τα απολιθώματα κινούνται στο χώρο και στο χρόνο, και συνυπάρχουν μαζί με τη σύγχρονη κλωρίδα και πανίδα του. Η Κεφαλονίτικη Ελάτη, τα άγρια άλογα, οι μνήμες από την αρχαιότητα και την απαρχή της ύπαρξης της ζωής σε αυτόν τον πλανήτη συναντιούνται στον Αίνο.

Τα εξώφυλλα των ενότητων.

2. Πληροφορίες για το λιμνοσπήλαιο Μελισσάνη από την [ιστοσελίδα](#) του Γεωπάρκου Κεφαλονιάς.

3. Τα απολιθώματα θαλάσσιων οργανισμών του Αίνου περιγράφονται αναλυτικά στην [ιστοσελίδα](#) του Γεωπάρκου Κεφαλονιάς.

3. Επιρροές

Σπηλαιογραφίες

Κάθε είδος προϊστορικής τέχνης, κυρίως οι σπηλαιογραφίες, που ζωντάνευαν υπό τον ελιγμό της φλόγας της φωτιάς, μέσα στις σπηλιές, αποτελούν σημείο αναφοράς για τη φιλοσοφία της δημιουργίας που ακολουθώ. Κοιτώντας τις σπηλαιογραφίες με μία σύγχρονη ματιά, μπορεί κανείς να θαυμάσει την αφαιρετικότητα τους και την εξαιρετική τεχνική στο σχεδιασμό των ζώων. Όλα αυτά πηγάζουν από την πρωταρχική ανάγκη του ανθρώπου να εκφραστεί, να δημιουργήσει και να αφηγηθεί. Οι σπηλαιογραφίες με εμπνέουν ιδιαίτερα λόγω της αίσθησης του πρωταρχικού και αρχέγονου που βγάζουν.

Τέχνη των Αβορίγινων της Αυστραλίας

Τα μονοπάτια των τραγουδιών των Αβορίγινων της Αυστραλίας, ζωντανά ακόμη από τα βάθη των αιώνων μέσω της λεκτικής τους παράδοσης, απεικονισμένα από σύγχρονους Αβορίγινους καλλιτέχνες, επιτρέπουν μία ματιά στον ονειρικό τους κόσμο. Τα πρώτα χνάρια της τέχνης των Αβορίγινων ανιχνεύονται πριν πάνω από 40.000 χρόνια. (4)

Ana Mendieta

Η Κουβανή καλλιτέχνισ Ana Mendieta είναι μία performance artist γνωστή κυρίως λόγω των ωμών, αληθινών και συχνά, σκληρών performances που δημιούργησε. Ξεασυνέδεσε την ανθρώπινη φιγούρα με τη φύση, το πρωτόγονο, τους θεούς σαμάνους της λατινικής Αμερικής, ενώ παράλληλα θίγει κοινωνικά θέματα όπως η βία ενάντια των γυναικών. (5) Η Mendieta με εμπνέει στη χρήση του σώματος με διάφορα καλλιτεχνικά μέσα, συχνά εφήμερα, καθώς τα δημιουργούσε στο φυσικό χώρο, όπως σε μία παραλία.

Yoshitaka Amano

Ο Ιάπωνας σχεδιαστής Yoshitaka Amano, από τη δεκαετία του 70 μέχρι σήμερα, έχει δημιουργήσει εκατοντάδες έργα για καρτούνς, βιντεοπαιχνίδια, ταινίες κινουμένων σχεδίων, εκθέσεις και artbooks. (6) Η τεχνική του χαρακτηρίζεται από έντονα, παράξενα χρώματα, που προσκαλούν σε φανταστικούς κόσμους, φιγούρες που αιωρούνται και ελεύθερη χρήση της γραμμής. Πιο συγκεκριμένα, ένα έργο-σταθμός του Amano είναι η ταινία κινουμένων σχεδίων Angel's Egg (1988) σε σκηνοθεσία του Mamoru Oshii. (7) Είναι ο καλλιτέχνης που με έχει εμπνεύσει περισσότερο στη δουλειά μου και καθώς παρατηρώ τα έργα του, βρίσκω πάντα, κάτι καινούργιο να θαυμάσω. Από αυτόν αντλώ κυρίως τον τρόπο στυλιζαρίσματος των χαρακτήρων, με τα λιτά χαρακτηριστικά και τις γραμμές που τα πλαισιώνουν.

4. Masters, Emma (31 May 2010) . " Mega fauna cave painting could be 40,000 years old" . Australian Broadcasting Corporation.

5. Paris, Francesca (August 2, 2016) . " Nasher Acquires Work Of Cuban-American Artist Ana Mendieta" . Art&Seek.

6. Gorges, Florent (October 2018) . Yoshitaka Amano: The Illustrated Biography—Beyond the Fantasy. Milwaukie, OR: Dark Horse Books.

7. [Ο Συμβολισμός του Angel's Egg.](#)

Αριστερός τοίχος του διαδρόμου των ταύρων, Αντίγραφο, σπήλαιο Lascaux, Γαλλία (16.000-14.000 π.Χ.).

Παραδοσιακή τέχνη των Αβορίγινων.

Ποταμάκι, Ana Mendieta (1974).

Angel's Egg, Yoshitaka Amano (1988)

David Carson

Ed Fella

Gail Anderson

David Carson

Ο David Carson σπούδασε κοινωνιολογία και έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για τα συναισθήματα των ανθρώπων, τα οποία στη συνέχεια μετέφρασε χρησιμοποιώντας τυπογραφικά στοιχεία. Αξιοποιώντας τα σχήματα των γραμμάτων και τους συνειρμούς που δημιουργούν αυτά, το έργο του είναι χαρακτηριστικό της "συναισθηματικής τυπογραφίας" και θυμίζει την αντισυμβατική μουσική κουλτούρα της δεκαετίας του '90.

Ed Fella

Ο Ed Fella θεωρείται από πολλούς "δάσκαλος" των χειρόγραφων γραμματοσειρών. Μεταξύ άλλων δημιούργησε την "Outwest" και το στυλ του, χαρακτηρίζεται ως "αμερικάνικη φολκ τυπογραφία", σφύζει από χρώματα και ζωντάνια. (8)

Gail Anderson

Η σχεδιάστρια Gail Anderson πέρασε δεκαπέντε χρόνια στο Rolling Stone, όπου τελικά έγινε Senior Art Director. Καθόρισε το οπτικό στυλ του περιοδικού μέσω της εννοιολογικής τυπογραφίας, χρησιμοποιώντας παραδοσιακά και μη υλικά για να σχηματίσει γράμματα και σύμβολα. (9)

Οι παραπάνω τυπογράφοι με εμπνέουν διότι χρησιμοποιούν αντισυμβατικούς τρόπους σχεδιασμού, συνδέουν το χειροποίητο με το σύγχρονο και το στήσιμό τους είναι αναπάντεχο.

Ύστερα από αυτήν την ενδιαφέρουσα μελέτη στον καλλιτεχνικό χωροχρόνο, κατέληξα στα εξής συμπεράσματα. Αυτό που με γοητεύει στην τέχνη δεν είναι η τελειότητα, ούτε η απόλυτη απεικόνιση της πραγματικότητας. Στην τέχνη, επιλέγω στιγμές, την απόφραξη κίνησης, την αίσθηση, το λυρισμό, τη φαντασία. Την ανεπηρέαστη και αυθόρμητη βλέψη της ζωής, σαν αυτήν που έχει ένα παιδί ή ο άνθρωπος σε πρωταρχικό του στάδιο. Κάθε γραμμή, κάθε χρώμα έχει μία ιστορία να πει και σε συνδυασμό, δημιουργούν μία ολοκληρωμένη αφήγηση.

8. Curt Cloninger (16 December 2008) . Fresher Styles for Web Designers: More Eye Candy from the Underground. Peachpit Press. pp. 169-170.

9. Heller, Steven. " Gail Anderson, 2008 AIGA Medal" . AIGA.

4. Θεματική

Στο artbook *Η Κεφαλονιά και το Όνειρο* αναδεικνύονται οι κρυφές πτυχές της Κεφαλονιάς που κρύβονται κάτω από την επιφάνεια (του νερού, της τέχνης, των μύθων, των ποιημάτων κ.λπ.) Αυτές έρχονται κοντά κάτω από μία κοινή θεματική, που αποτελείται από διαφορετικά στοιχεία που τους "επιτρέπουν" να συνυπάρξουν. Η θεματική εμπνέει την αίσθηση που απορρέει από κάθε δισέλιδο και επεξηγεί το πώς δημιουργείται συνοχή μεταξύ των ενοτήτων. Παρακάτω αναλύονται τα ξεχωριστά θέματα που εμφανίζονται, εμπνέουν, δημιουργούν, συμβολίζονται και αφηγούνται στο artbook.

The Dreaming

Τα Songlines, δηλαδή τραγουδιστά μονοπάτια, προέρχεται από την αρχαία λεκτική παράδοση των Αβοριγίνων της Αυστραλίας. Τα songlines είναι νοητά μονοπάτια που διασχίζουν τη γη, και αποτελούν μία σύνδεση μεταξύ του κόσμου των πνευμάτων, που υπάρχουν σε μία διάσταση που ονομάζεται The Dreaming, και του σαρκικού κόσμου. Οι διαδρομές αυτές περιέχουν μέσα τους πληροφορίες πλοήγησης στην αχανή και αφιλόξενη αυστραλιανή ήπειρο και περιγράφουν μεταξύ άλλων, ορόσημα, πηγές νερού, φυσικά χαρακτηριστικά και κινδύνους. Όμως τα songlines έχουν και ακόμη μία σημαντική λειτουργία: μεταφέρουν τη γνώση των προγόνων και εξαιρετικά περίπλοκες μυθολογικές και πολιτισμικές πληροφορίες. Η γνώση αυτή επικοινωνείται μέσω τελετουργιών, του χορού, της μουσικής, και της εικονικής απεικόνισης. Τα παραπάνω έχουν τη δυνατότητα να υπερβαίνουν τις γλωσσικές διαφορές που έχουν μεταξύ τους οι διάφορες αυτόχθονες φυλές της Αυστραλίας, επιτρέποντάς τους με αυτό το τρόπο να αλληλεπιδρούν και να μοιράζονται τις αρχαίες αφηγήσεις. Ιδιαίτερα σε γνώριμους και ιερούς τόπους η διαφορά του παρελθόντος με το παρόν είναι πολύ λεπτή, επιτρέποντας στις ψυχές των προγόνων να υπάρχουν σε ένα αιώσιο παρόν. (10)

Όπως περιγράφει ο ανθρωπολόγος Robert Tonkinson στη μονογραφία του "Οι Αβορίγινες της Mardudjara - Ζώντας το Όνειρο στην έρημο της Αυστραλίας" το 1978: "[...] Τα περισσότερα τραγούδια [...] έχουν τόσο γεωγραφική όσο και μυθική αναφορά, οπότε μαθαίνοντας το τραγούδι οι άνθρωποι εξοικειώνονται κυριολεκτικά με χιλιάδες τοποθεσίες, ακόμη και αν δεν τις έχουν επισκεφθεί ποτέ- όλες γίνονται μέρος του γνωστικού τους χάρτη του κόσμου της ερήμου." (11)

Το τραγούδι είναι στενά συνδεδεμένο και με τους μύθους Δημιουργίας των Αβοριγίνων. Οι μύθοι τους θέλουν ένα αρχέγονο τοτεμικό ον να περιπλανιέται ανά τη γη, τραγουδώντας το όνομα κάθε φυτού, πέτρας, ζώου... γεννώντας με αυτόν τον τρόπο όλο το κόσμο μέσω του τραγουδιού.

Επιπλέον, η Margo Ngawa Neale, ανώτερη επιμελήτρια τέχνης και ιστορίας των ιθαγενών στο Εθνικό Μουσείο της Αυστραλίας, αναφέρει πως τα μονοπάτια "[...] σχηματίστηκαν από προγονικά όντα, είναι σαν βιβλιοθήκες, που αποθηκεύουν κρίσιμες γνώσεις για την επιβίωση. Οι ιστορίες σε σημαντικούς τόπους περιέχουν γνώσεις που καθοδηγούν την κοινωνική συμπεριφορά, τις σχέσεις των δύο φύλων ή το πού μπορεί να βρεθεί νερό ή τροφή." (12)

Τα παραπάνω αποτέλεσαν μία αφετηρία για να έρθουν κοντά και να αναδειχθούν οι καλλιτεχνικές πλευρές της Κεφαλονιάς στο βιβλίο *Η Κεφαλονιά και το Όνειρο*. Ενστερνίζοντας την άποψη πως κάθε τόπος μοιάζει με έναν ζωντανό οργανισμό, καθώς ανά τους αιώνες καταστρέφεται, δημιουργείται ξανά, κινείται και μετακινείται. Όλος αυτός ο σφυγμός της ζωής διατηρείται στις μνήμες μας μέσω της τέχνης, της λογοτεχνίας, της κουλτούρας, της καταγεγραμμένης και της προφορικής ιστορίας. Ένας τόπος δεν είναι μόνο οι συντεταγμένες του στο χάρτη, αλλά και οι μνήμες που κουβαλούν οι άνθρωποι μαζί τους. Ο απόηχος αυτού του μπόλιασματος παρουσιάζεται μέσα σε έναν τόπο και χρόνο, όπου όλα συνυπάρχουν ως ένα, με έναν τρόπο που θυμίζει την επικοινωνία της συλλογικής μνήμης των Αβοριγίνων. Η Κεφαλονιά γεμίζει με τα δικά της songlines, που συνδέουν ποιητές, μύθους και ιστορία.

10. "What is the Connection Between the Dreamtime and Songlines?" . Japingka Aboriginal Art Gallery.

11. Tonkinson, Robert (1978) , The Mardudjara Aborigines: Living The Dream In Australia's Desert, Holt, Rinehart and Wilson

12. Boltje, Stephanie (4 October 2023) . " and they store knowledge that's critical to survival" . ABC News.

Νίκος Καββαδίας

Ο Νίκος Καββαδίας (Μαντζουριά 1910 - Αθήνα 1975) ήταν Κεφαλονίτης ναυτικός, ποιητής και πεζογράφος. Είναι ίσως ο μόνος που αξίζει τον χαρακτηρισμό του απόλυτα βιωματικού στην ποίησή του. Μιλάει πάντα για τα καράβια που έζησε, τους ναυτικούς που γνώρισε, τους έρωτες, τους καβγάδες και τους θανάτους στα λιμάνια, με την γλώσσα των καραβιών, αλλά και κάποιους ιδιωτισμούς της Κεφαλονιάς, να μπλέκονται στα γνήσια λαϊκά ελληνικά του. Ο έρωτάς του για τα ταξίδια και τη θάλασσα, πάθος τρομερό, σχέση αγάπης και μίσους, ο ίδιος έρωτας που τον οδήγησε να μπαρκάρει μικρός, μόλις 19 ετών, αφήνοντας την ασφαλή δουλειά του ναυτικού γραφείου, είναι ορατός σε κάθε στίχο του, και τόσο δυνατός που διαπερνά τον αναγνώστη, τον κάνει να ξεχάσει τις άγνωστες λέξεις και τους ναυτικούς όρους, και να συνεπαρθεί απόλυτα από την αλήθεια του λόγου του ποιητή.

Από παιδί ένιωθε ακατανίκητη έλξη για τη θάλασσα για αυτό και έγινε ναυτικός. Τα ποιήματά του έχουν έχουν πλαίσιο τη θάλασσα και θέμα τη σκληρή ζωή των ναυτικών. Ωστόσο για τον Καββαδία, που είναι ιδανικός εραστής «των μακρυσμένων θαλασσών και των γαλάζιων πόντων», η θάλασσα είναι ένας μαγικός κόσμος. Από αυτή αντλεί δύναμη και αγάπη για τον άνθρωπο. (13)

Ο ρόλος της θάλασσας

Η θάλασσα από τις απαρχές της ανθρωπότητας είναι μια δύναμη μυστήρια, ανεξέλεγκτη και απόλυτα ελκυστική, παρά το άγνωστο που την διακατέχει. Ξυπνάει μέσα στους ανθρώπους την ανάγκη για εξερεύνηση, για δημιουργία, για ρομαντισμό. Τα ψάρια, καθώς είναι πλάσματα που ζουν στη θάλασσα, το πλέον αγεωγράφητο και πιο μυστήριο μέρος του πλανήτη, συνυπάρχουν μαζί με την άβυσσο, και έχουν τη δική τους πραγματικότητα. Εξελίσσονται ανεξάρτητα με τα πλάσματα της ξηράς, και ακόμη και αν δεν τα δούμε ποτέ, ζουν στο δικό τους κόσμο και υπάρχουν.

Η Ετεροτοπία

Η έννοια της Ετεροτοπίας, όπως αναπτύχθηκε από τον Γάλλο φιλόσοφο Michel Foucault, αναφέρεται σε χώρους οι οποίοι είναι "μη-τόποι": λειτουργούν, δηλαδή, παράλληλα με ήδη υπάρχοντες τόπους. Οι ετεροτοπικοί χώροι λειτουργούν ως συστήματα ανοίγματος και κλεισίματος και δεν είναι τόσο ελεύθερα προσπελάσιμοι - απαιτούν για την είσοδο σε αυτούς τον εξαναγκασμό, μία ειδική άδεια ή μία ιεροτελεστία. Οι ετεροτοπίες είναι μεταμορφωτικές, ασύμβατες, ανατριχιαστικές, ασυμβατικές. Είναι τόποι μέσα σε τόπους, οι οποίοι καθρεφτίζουν και επηρεάζουν το τι γίνεται έξω. Ο Foucault περιγράφει διαφορα είδη ετεροτοπιών. Ένα από αυτά είναι οι ετεροτοπίες κρίσης, στις οποίες ανήκουν άτομα τα οποία βρίσκονται, σε σχέση με τις κοινωνίες που ζουν, σε μία περίοδο "κρίσης", όπως έφηβοι, ηλικιωμένοι, έγκυες γυναίκες κ.λπ. (14)

Οι εικόνες του βιβλίου αντλούνται ιδιαίτερα από μία κατάσταση που μπορεί να χαρακτηριστεί ετεροτοπία, αυτή στην οποία βρίσκεται ένα έμβρυο κατά τη διάρκεια της κύησης. Είναι ένας χώρος που υπάρχει και παράλληλα δεν υπάρχει, μία συνεχής υπναγωγία, ή αλλιώς η περίοδος μεταξύ ύπνου και ξύπνιου, που συχνά χαρακτηρίζεται από ψευδαισθήσεις ή υπνοπαράλυση. Η στάση του εμβρύου συμβολίζει το αρχέγονο, τη δημιουργία, την ασφάλεια που έχει ένα μωρό μέσα στη κοιλιά της μητέρας του. Τα έμβρυα παίρνουν τη συγκεκριμένη στάση διότι προσφέρει ασφάλεια στα ζωτικά όργανα, καθώς καλύπτονται από τα πόδια και τα χέρια. Είναι μία στάση που είναι άνετη ακόμη και στην ενήλικη ζωή του ανθρώπου. Πολλές φορές άτομα που έχουν υποστεί υπερβολικό σωματικό ή ψυχολογικό στρες καταλήγουν σε αυτή τη στάση, με τη πλάτη κουλουριασμένη, τα πόδια όσο πιο κοντά στη κοιλιά γίνεται, και το κεφάλι σκυμμένο μπροστά, με σκοπό να αποτρέψουν παραπάνω τραυματισμούς. Η εμβρυϊκή στάση έχει παρατηρηθεί και σε χρήστες ναρκωτικών όταν βιώνουν συμπτώματα στέρησης. Συμπεραίνουμε λοιπόν πως η συγκεκριμένη στάση του σώματος εκφράζει μία ανάγκη για ασφάλεια και ζεστασιά, και την επιστροφή στην πρωταρχική μορφή του ανθρώπου. Μέσα σε αυτόν τον μη-τόπο, που μοιάζει με αυτόν της κύησης, επιτρέπονται οι πιο παράξενες συναντήσεις που εμφανίζονται στις σελίδες του artbook.

13. Νίκος Καββαδίας - Βιογραφικά Στοιχεία, από [ιστοσελίδα](#) του ΕΚΠΑ.

14. Foucault, Michel (March 1967) . " Of Other Spaces (Des Espace Autres) "

5. Μεθοδολογία

5.1 Φιλοσοφία του σχεδιασμού

Ο σχεδιασμός του βιβλίου ολοκληρώθηκε με γνώμονα την αρμονική σχέση εικονογράφησης και τυπογραφίας. Στα περισσότερα βιβλία έχει καθιερωθεί μία συντηρητική σύνδεση του κειμένου με την εικόνα, κάτι που εύκολα απωθεί τις νέες γενιές από το να προτιμήσουν την ανάγνωση ως αναψυχή. Έχοντας τα παραπάνω κατά νου ως μία βασική αρχή, ξεκίνησα να σχεδιάζω ένα βιβλίο τέχνης με απώτερο στόχο να είναι θελκτικό ακόμη και στο πιο δύσκολο κοινό. Να είναι, δηλαδή, κάτι που να θέλει κάποιος να ξεφυλλίσει ή να δωρίσει σε κάποιο αγαπημένο του πρόσωπο. Στην επίτευξη του παραπάνω στόχου βοήθησε ο συνολικός χειρισμός του βιβλίου ως έναν ενιαίο οργανισμό, που στηρίζεται στο περιεχόμενο και την ερμηνεία του, στη γεωμετρία, το κασέ και την οργάνωση όλου του υλικού - λεκτικού και εικονικού.

5.2 Διερεύνηση χρωματικής παλέτας

Όσον αφορά τον σχεδιασμό του artbook, επέλεξα τη χρήση τριών βασικών χρωμάτων, ένα για κάθε ενότητα. Για τη Σπηλιά το μπλε, για το Ποίημα το κίτρινο, για το Βουνό το πράσινο. Η στοχευμένη κατανομή τους αποδίδει ταυτόχρονα και τη συμβολική αξία των περιεχομένων τους. Ο λόγος που επέλεξα αυτά τα έντονα χρώματα είναι γιατί είναι εύκολα αναγνωρίσιμα, είναι αρμονικά, αλλά παράλληλα έχουν αρκετή αντίθεση μεταξύ τους, ενώ ταυτόχρονα, δημιουργούν μία αίσθηση ναΐφ, πρωτόγονη και αυθόρμητη, η οποία σχετίζεται με το περιεχόμενο του βιβλίου, το οποίο έχει μεγάλη σύνδεση με το ασυνείδητο.

5.3 Εκκίνηση του σχεδιασμού

Η εργασία ξεκίνησε με καταγραφές, με τη μέθοδο του τετραδίου καλλιτέχνη. Στόχος μου ήταν η ακριβής καταγραφή της Κεφαλονιάς που γνώριζα και αυτής που επιθυμούσα να αναδείξω μέσω του εγχειρήματος αυτού. Σημείωνα, σχεδιάζα, σκίτσαρα οτιδήποτε μου έκανε εντύπωση κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου. Με τον τρόπο αυτό παρατήρησα πως υπήρχαν πολλές διαφορετικές πτυχές της Κεφαλονιάς, περίπλοκες και ακαταγράφητες, που συνδέονταν με άλλους τόπους, άλλες φιλοσοφίες.

Έχοντας τα παραπάνω κατά νου ως μια βασική αρχή, ξεκίνησα να σχεδιάζω τις σελίδες του βιβλίου, καθώς και να τραβάω φωτογραφίες.

"Έμβρυο μέσα στη μήτρα",
Λεονάρντο ντα Βίντσι,
1510-1512

Τέλος, ο Foucault αναφέρει θεωρεί το πλοίο ως το απόλυτο παράδειγμα ετεροτοπίας. Είναι ένας πλεούμενος τόπος, που δεν προσκολλάται σε κανέναν άλλο τόπο πέραν της απεραντότητας της θάλασσας. Με αυτό το τρόπο, η ποίηση του Νίκου Καββαδία αποκτά ένα διαφορετικό νόημα, καθώς πάνω στα πλοία με τα οποία ταξίδευε, συναντιούνται μορφές και μνήμες από άλλους τόπους και άλλες εποχές, καθώς υπάρχει πάνω σε έναν χώρο, το πλοίο, το οποίο δεν περιορίζεται από τα όρια του χρόνου και του τόπου, που δημιουργούνται στη στεριά. (14)

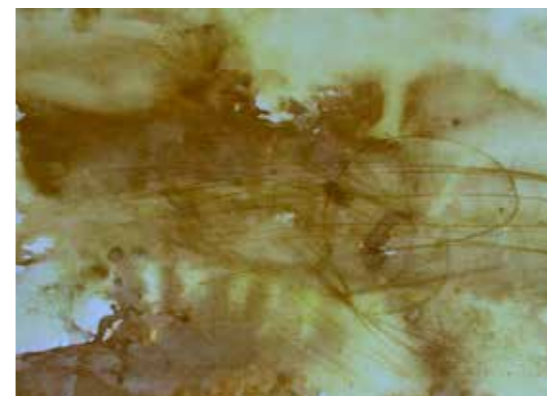
Το artbook αποτελεί μία διαφορετική οπτική για την Κεφαλονιά, καθώς η εικόνα της αναπτύσσεται όχι από τα καταγεγραμμένα ιστορικά γεγονότα, αλλά από τους τόπους βιωμάτων που αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης ανά τους αιώνες. Ο συνδυασμός των θεμάτων των ενοτήτων είναι κάτι πρωτόγνωρο. Επιπλέον, η μαγευτική και λυρική ατμόσφαιρα προσκαλεί τους αναγνώστες, στη βαθύτερη εξερεύνηση των λιγότερο γνωστών πτυχών της Κεφαλονιάς.

5.4 Η εικονογράφηση

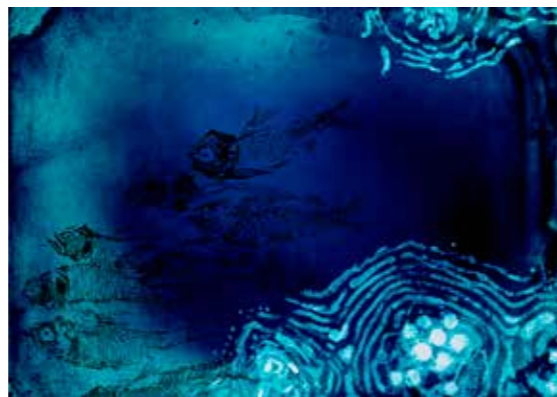
Για να πετύχω τους παραπάνω στόχους θεώρησα ως καταλληλότερη μέθοδο για την εικονογράφηση μια αφαιρετική και πρωτότυπη τεχνική, που προσθέτει ενδιαφέρον και ολοκληρώνει το χαρακτήρα του βιβλίου. Υπάρχει έμφαση στο χρώμα και στο στυλιζάρισμα των πλασμάτων και φιγούρων που εμφανίζονται στις σελίδες του βιβλίου. Χρησιμοποίησα λεπτές, κινούμενες γραμμές με ελεύθερο χέρι, που ταξιδεύουν αβίαστα και συνδέουν τις έννοιες μεταξύ τους. Οι γραμμές εναλλάσσονται, παραμορφώνονται, γίνονται πιο οργανωμένες ή άτακτες, ανάλογα με το συναίσθημα που επιθυμεί να μεταφέρει στον αναγνώστη κάθε δισέλιδο. Λειτουργούν οι ίδιες ως αφηγήτριες, με βάση την αίσθηση, συμπληρώνοντας με αυτόν τον τρόπο αρμονικά το κείμενο. Η εικονογράφηση έγινε με ψηφιακά μέσα, αφού πρώτα είχαν δημιουργηθεί αρκετά προσχέδια με μολύβι στο χέρι. Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη σημειολογία των συνθέσεων, καθώς μια σύγχρονη εικονογράφηση πρεσβεύεται να χρησιμοποιείται συμβολικά. Η ανάγνωση της πρωτότυπης εικονογράφησης γίνεται με το συναίσθημα του θεατή και όχι με την παραστατικότητα. Τα θέματα της εικονογράφησης αντλούνται όχι μόνο από τα ποιήματα ή το κείμενο, αλλά και από τα βαθύτερα αισθήματα που μεταφέρει ο λυρισμός στο μυαλό. Σε συνδυασμό με την εικονογράφηση, προστέθηκαν και φωτογραφίες, είτε επεξεργασμένες, ώστε να ταιριάζουν στο ύφος του βιβλίου, είτε ατόφιες.

5.5. Η τυπογραφία

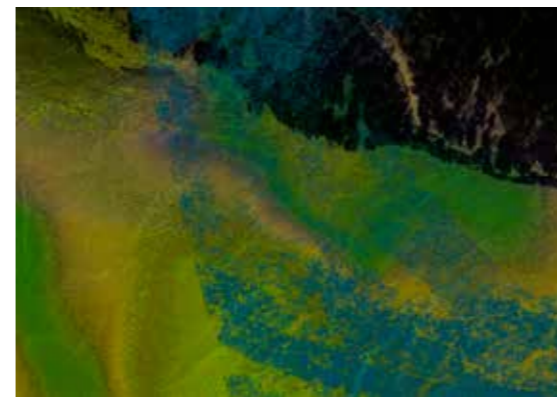
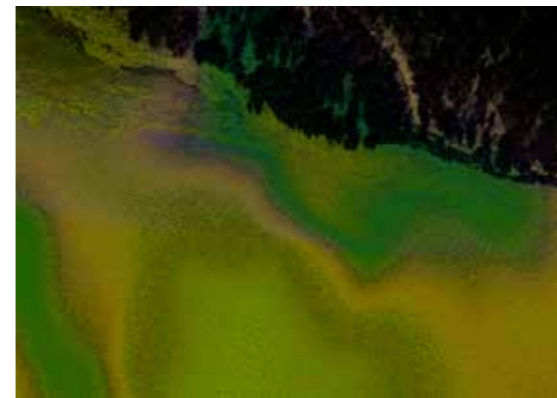
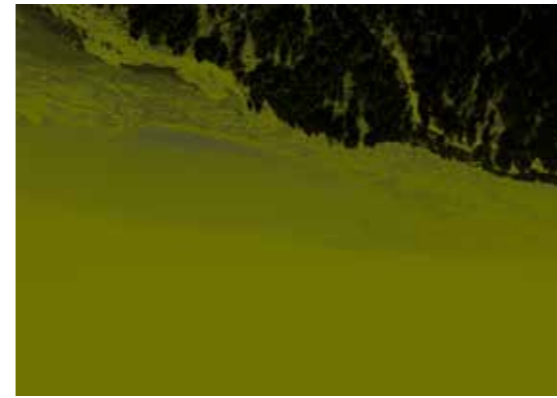
Μέσα στο βιβλίο εμφανίζεται και τυπογραφία. Τα ποιήματα προέρχονται από τις συλλογές του Νίκου Καββαδία. Επιλέχθηκαν συγκεκριμένα αποσπάσματα, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως εικονογραφικά, σχηματικά στοιχεία που συμπληρώνουν τα δισέλιδα. Μετακινούνται και ρέουν μέσα στις σελίδες, δεν είναι στατικά. Χρησιμοποιήθηκαν δύο γραμματοσειρές: η Century Schoolbook, με πατούρες, και η Aka-Acid Elegant Lux Mager, χωρίς πατούρες, ώστε να υπάρχει μία διαφοροποίηση και ένα ενδιαφέρον, καθώς συμπληρώνουν η μία την άλλη. Στα παραπάνω εμπνεύστηκα ιδιαίτερα από τη δουλειά του David Carson, που θεωρεί πως τα γράμματα έχουν τη δυνατότητα να μεταδίδουν συναισθήματα, ανάλογα με το μέγεθος, το σχήμα τους, και τον τρόπο τοποθέτησής τους στη σύνθεση.

Διαδικασία σχεδιασμού ενός δισέλιδου από την ενότητα " Ποίημα"

Διαδικασία σχεδιασμού ενός
δισέλιδου από την ενότητα
" Σπηλιά"

Διαδικασία σχεδιασμού ενός
δισέλιδου από την ενότητα
" Βουνό"

Σχέδιο ενός όστρακου από την ενότητα "Σπηλιά".

Σχέδιο αλόγων από την ενότητα "Βουνό".

Σχέδιο ψαριών από την ενότητα "Σπηλιά".

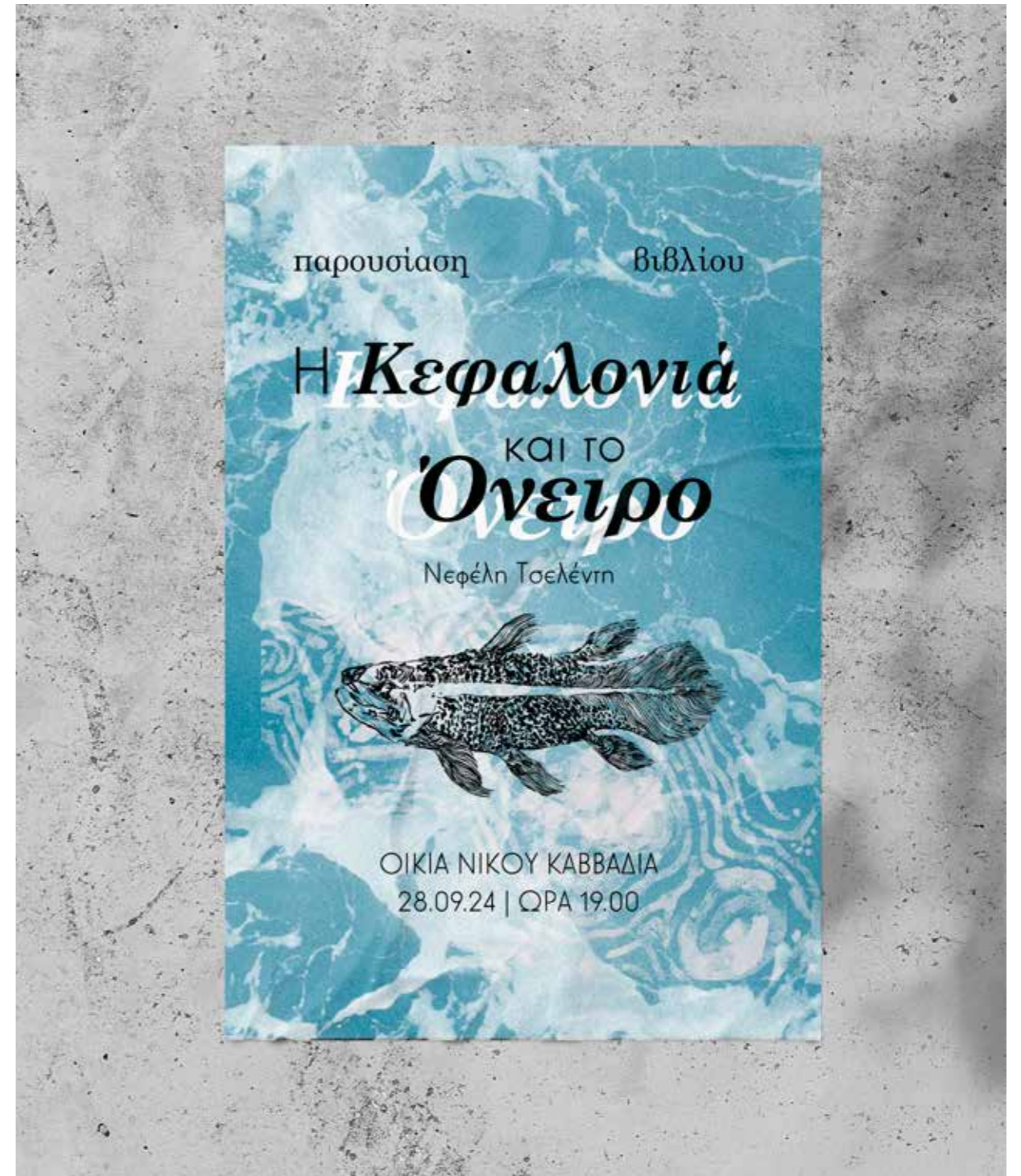
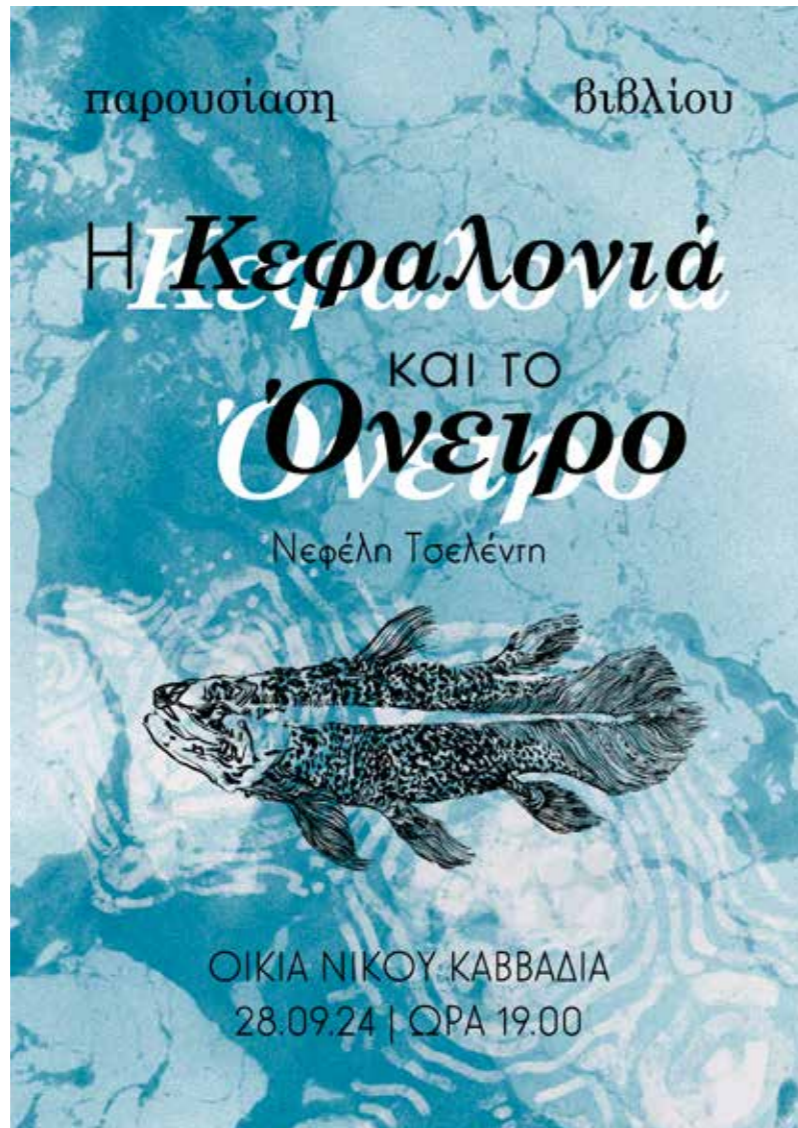

Σχέδιο γυμνού από την ενότητα "Ποίημα".

6. Εφαρμογές

Με σκοπό την επιπλέον υποστήριξη και ανάδειξη του artbook οργανώθηκε προωθητικό υλικό που συνάδει με τη σχεδιαστική του ταυτότητα. Για το λόγο αυτό, πάρθηκαν εικονογραφήσεις από το εσωτερικό του βιβλίου, οι οποίες "ταξίδεψαν" από τις σελίδες του σε διάφορες εφαρμογές, όπου αναδείχθηκαν με ένα νέο τρόπο.

Α. Αφίσα βιβλιοπαρουσίασης

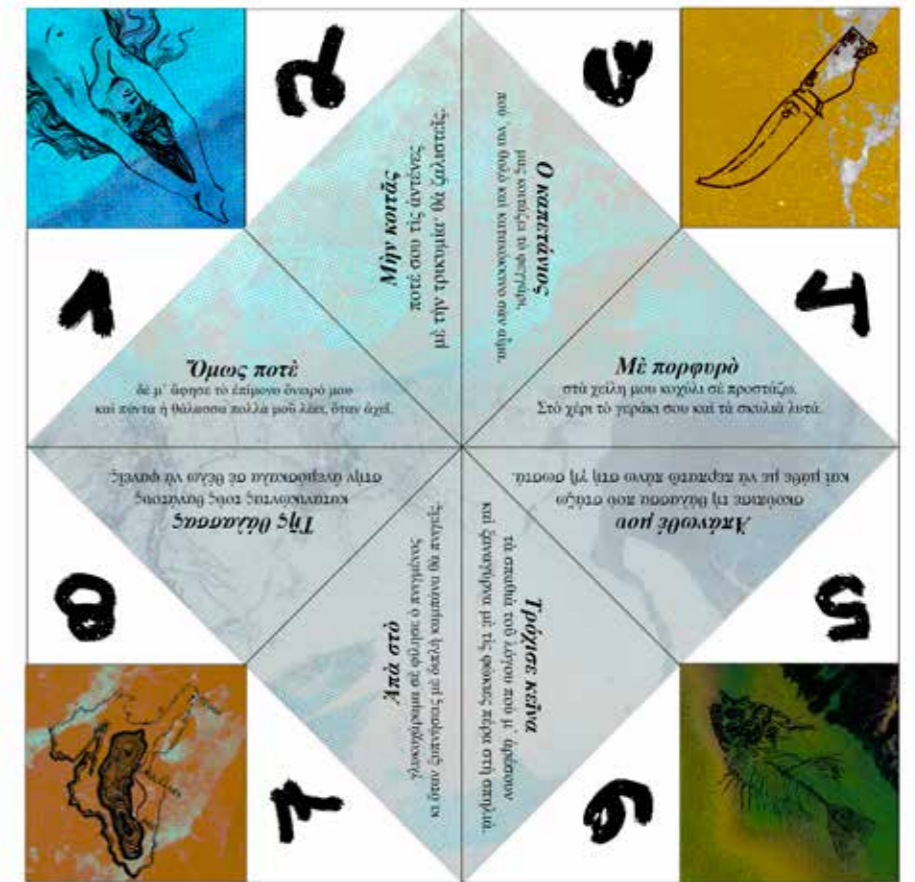
Β. Ημερολόγιο

Γ. Σελιδοδείκτες

Δ. Παιχνίδι μαντικής

Βιβλιογραφία

Masters, Emma (31 May 2010) . " Megafauna cave painting could be 40,000 years old" . Australian Broadcasting Corporation.

Paris, Francesca (August 2, 2016) . " Nasher Acquires Work Of Cuban-American Artist Ana Mendieta" . Art&Seek.

Gorges, Florent (October 2018) . Yoshitaka Amano: The Illustrated Biography–Beyond the Fantasy. Milwaukie, OR: Dark Horse Books.

Cloninger, Curt (16 December 2008) . Fresher Styles for Web Designers: More Eye Candy from the Underground. Peachpit Press. pp. 169–170.

Heller, Steven. " Gail Anderson, 2008 AIGA Medal" . AIGA.

" **What is the Connection Between the Dreamtime and Songlines?**" . Japingka Aboriginal Art Gallery.

Tonkinson, Robert (1978) , The Mardudjara Aborigines: Living The Dream In Australia's Desert, Holt, Rinehart and Wilson

Chatwin, Bruce (1990) . " Τα Μονοπάτια των Τραγουδιών. Χατζηνικολή.

Boltje, Stephanie (4 October 2023) . " and they store knowledge that's critical to survival" . ABC News.

Foucault, Michel (March 1967) . " Of Other Spaces (Des Espace Autres) "

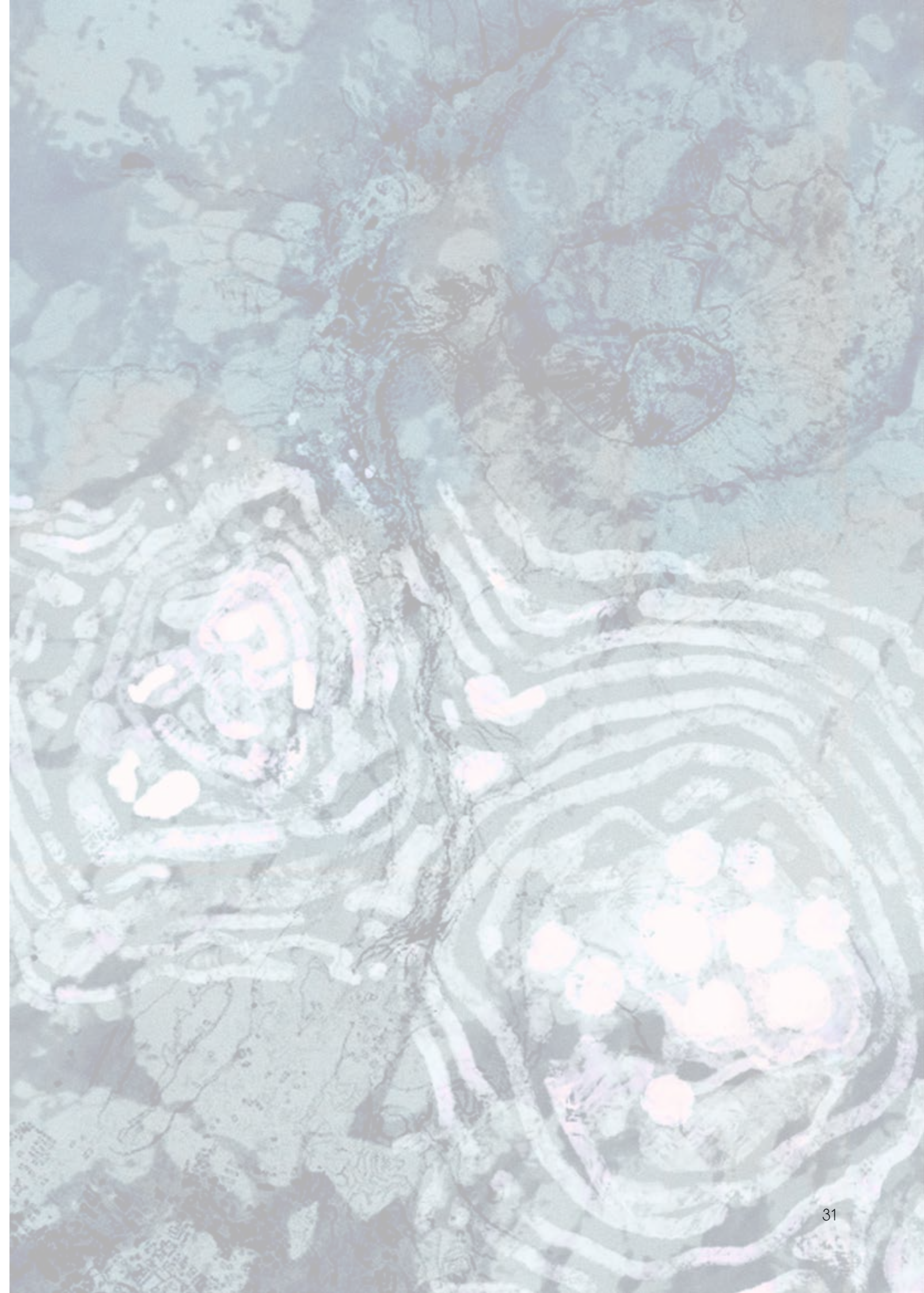
Ιστοσελίδες

[Γεωπάρκο Κεφαλονιάς - Ιθάκης](#)

[Αρχαιολογική Συλλογή Σάμης](#)

[Discover Greece](#)

[Νίκος Καββαδίας](#)

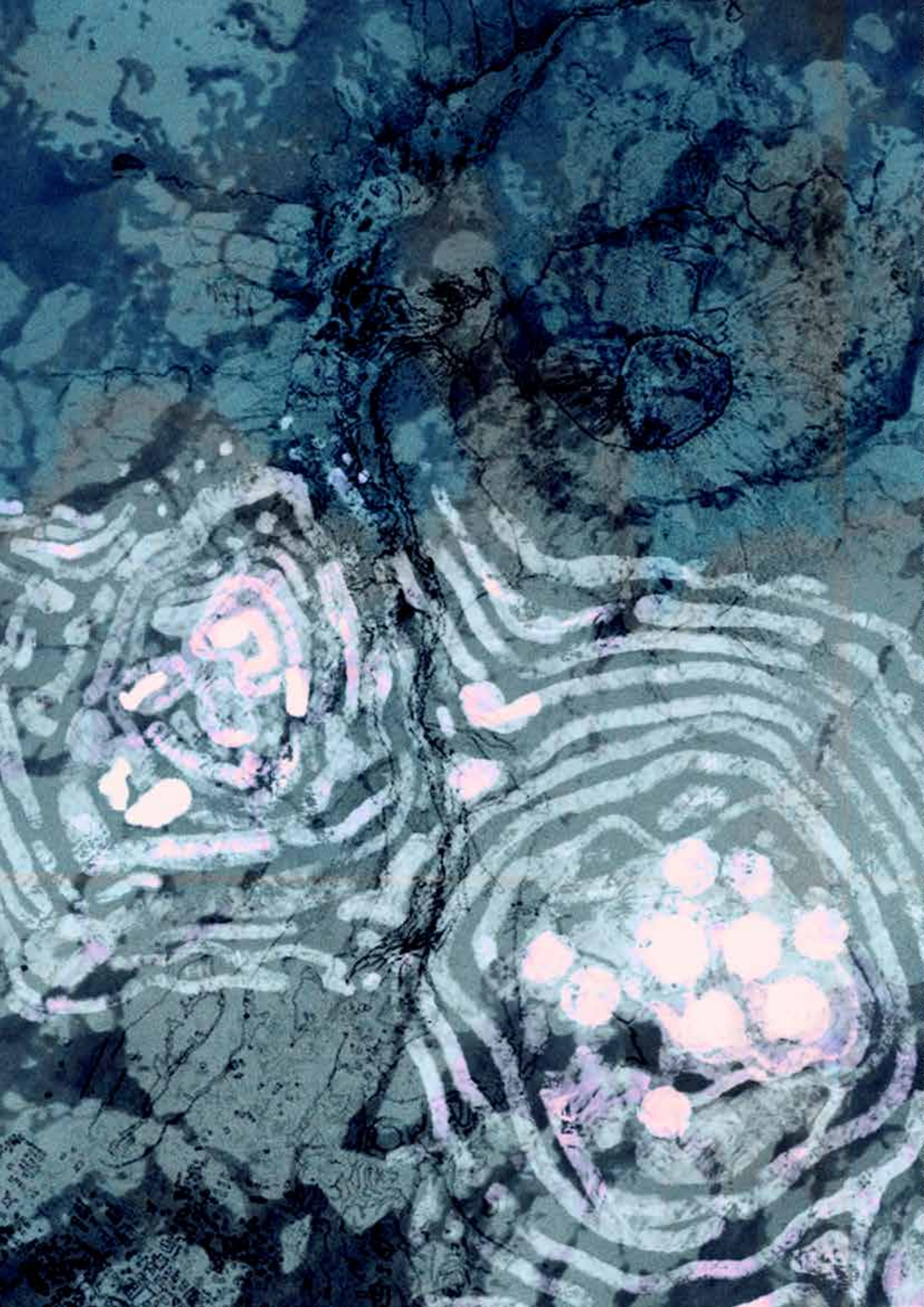

Η Κεφαλονιά

ΚΑΙ ΤΟ
Όνειρο

Νεφέλη Τσελέντη

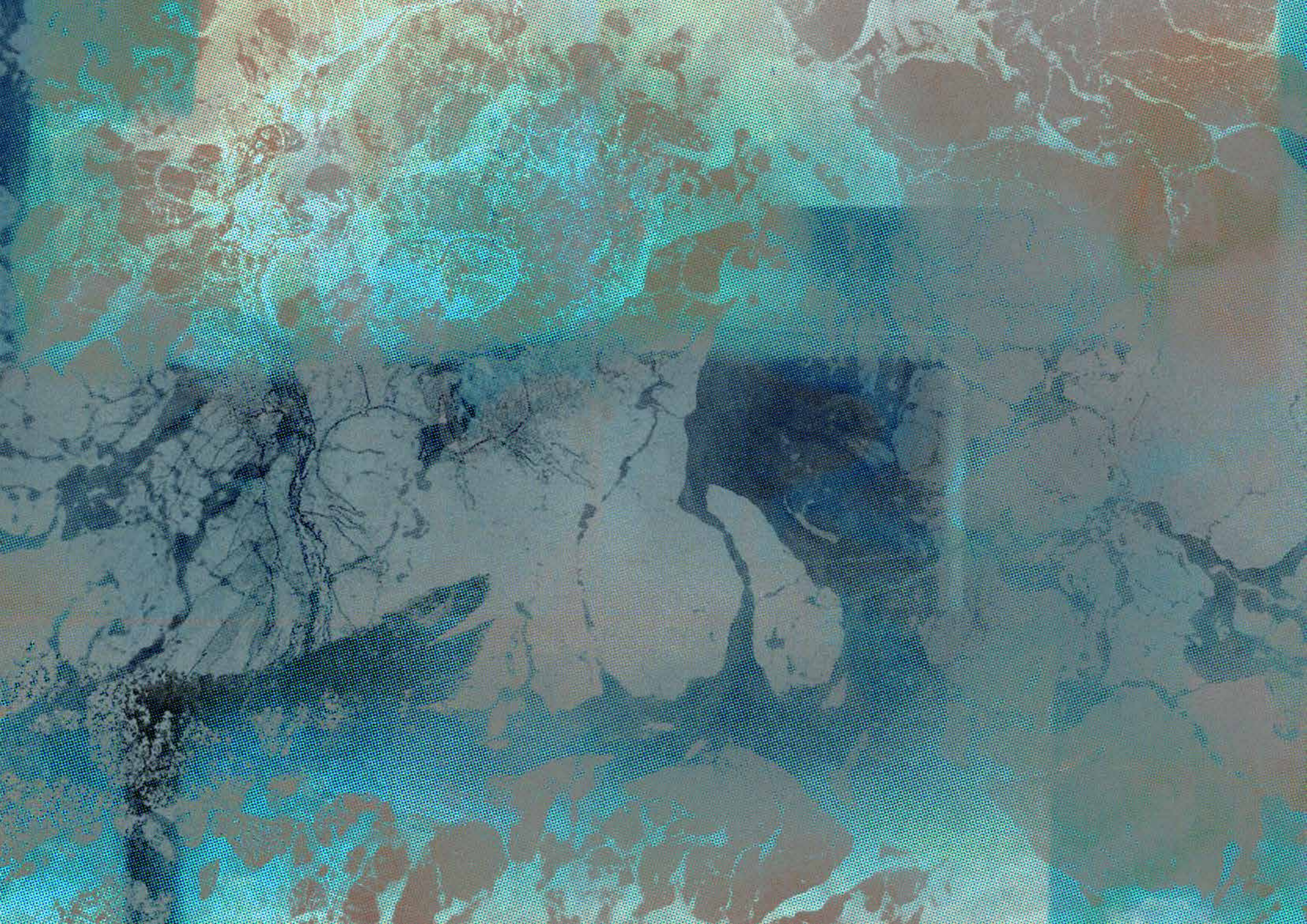
Η Κεφαλονιά

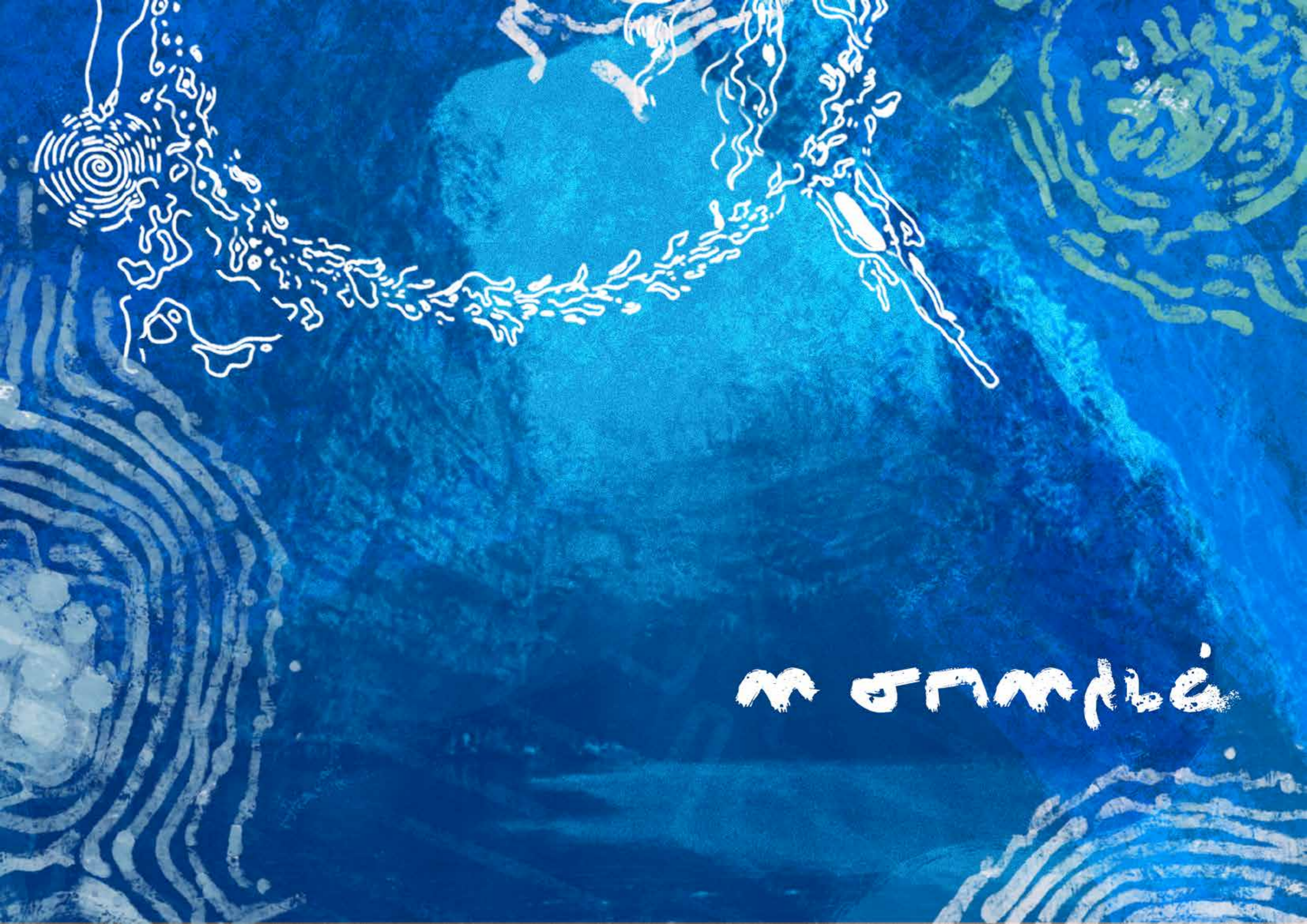
και το

Όνειρο

Νεφέλη Τσελέντη

مَدِينَةُ الْمَدِينَةِ

Η Μελισσάνη καθόταν
θλιμμένη και μόνη
στο νησάκι της.

Δεν
δεν

με

με

Δεν με αγαπάει,

αγαπάει, δεν με

αγαπάει

αγαπάει, δεν με αγαπάει,

αγαπάει, δεν με αγαπάει,

αγαπάει...

οχι

δεν

με

αγαπάει,

οχι

δεν

με

αγαπάει

αγαπάει, οχι

δεν

με

αγαπάει...

οχι

δεν

με

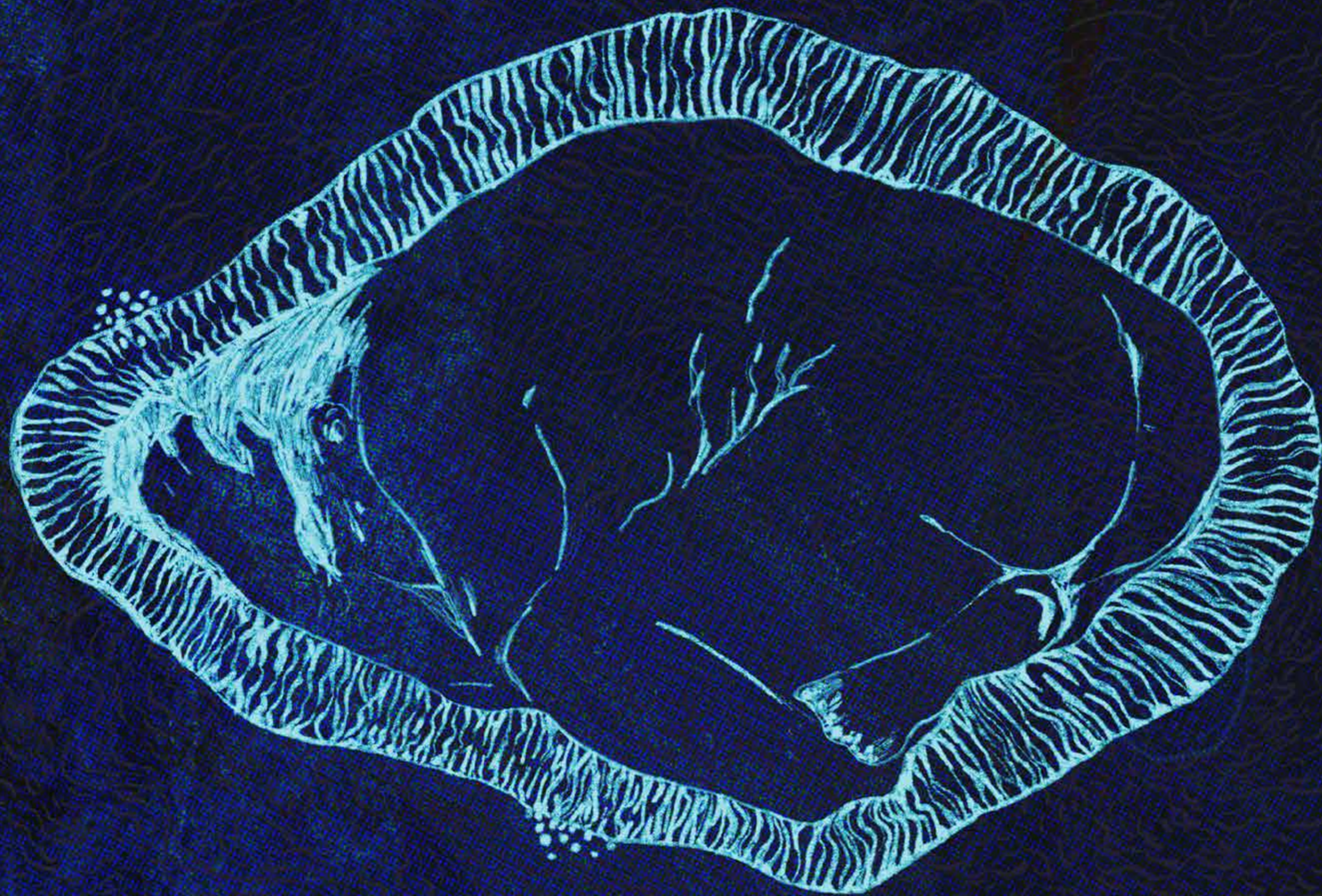
αγαπάει

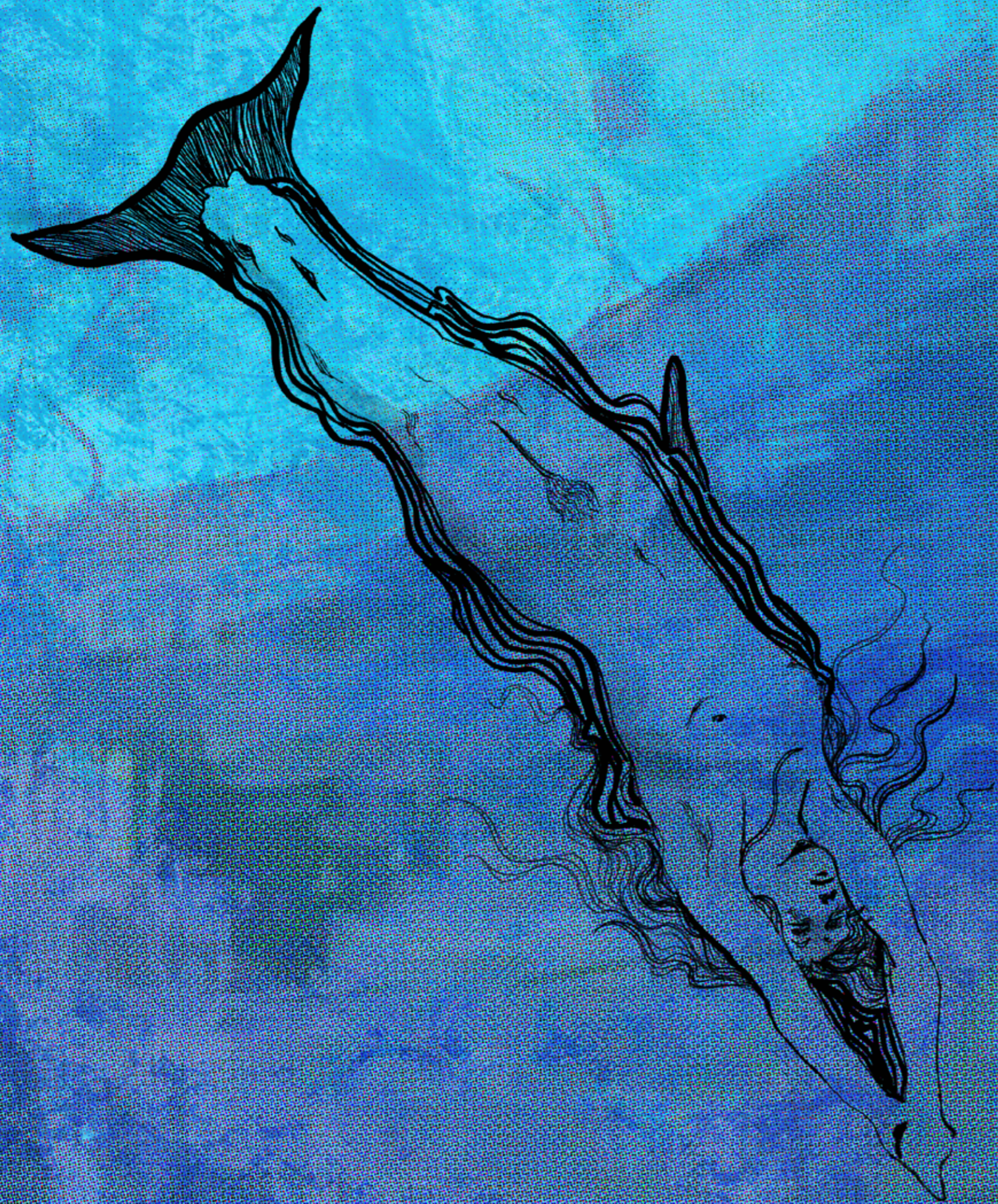
οχι

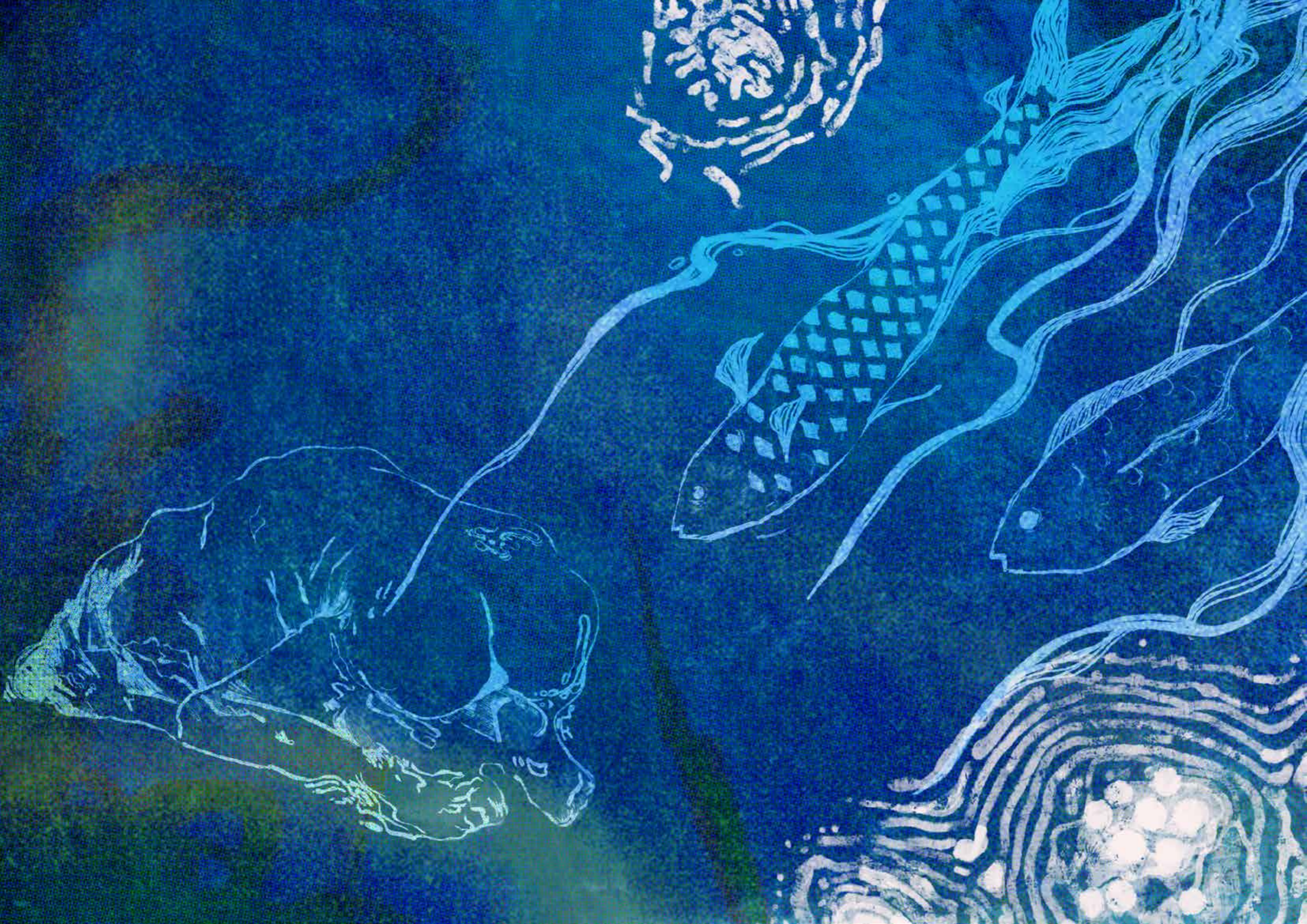
δεν

με

αγαπάει

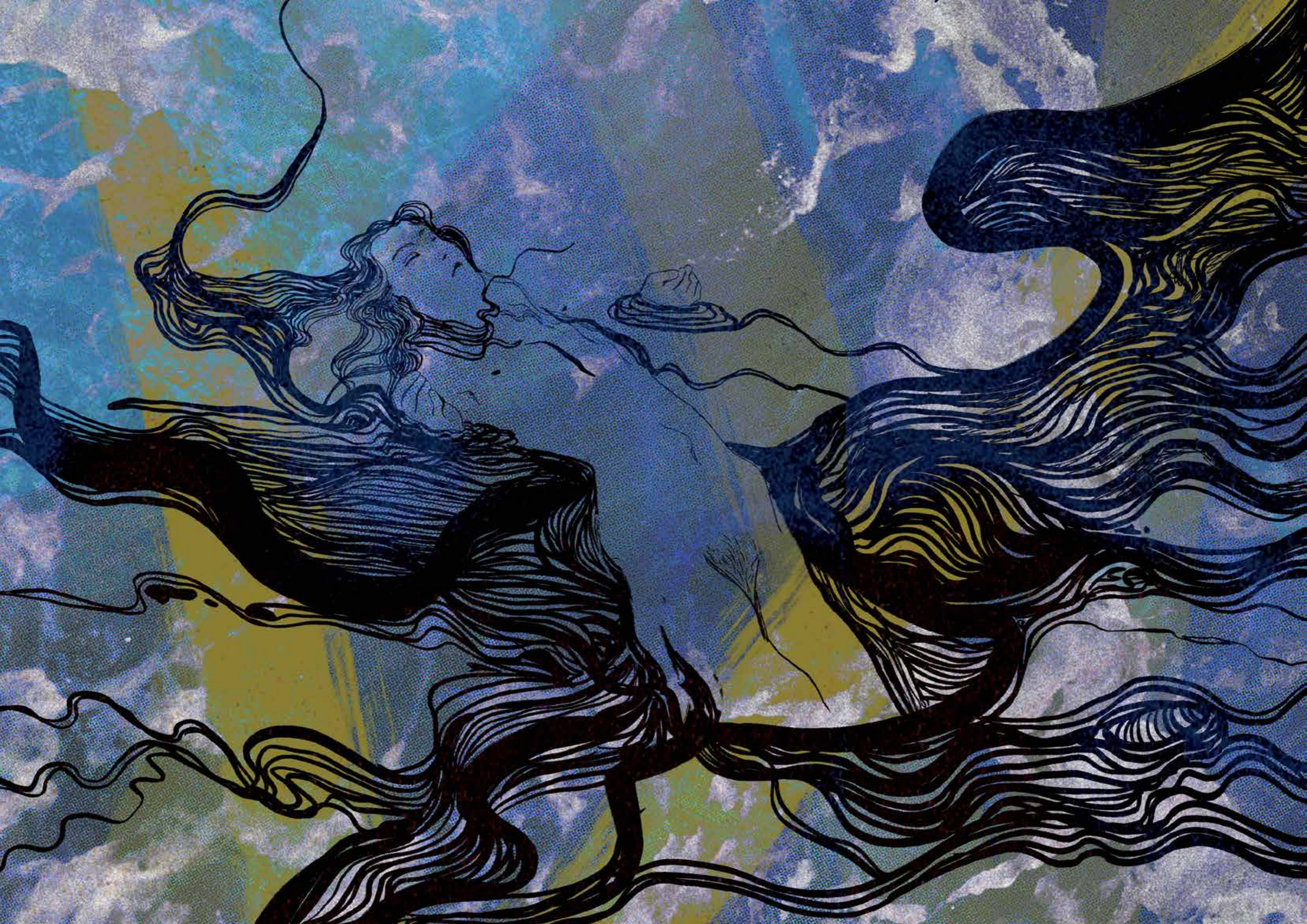

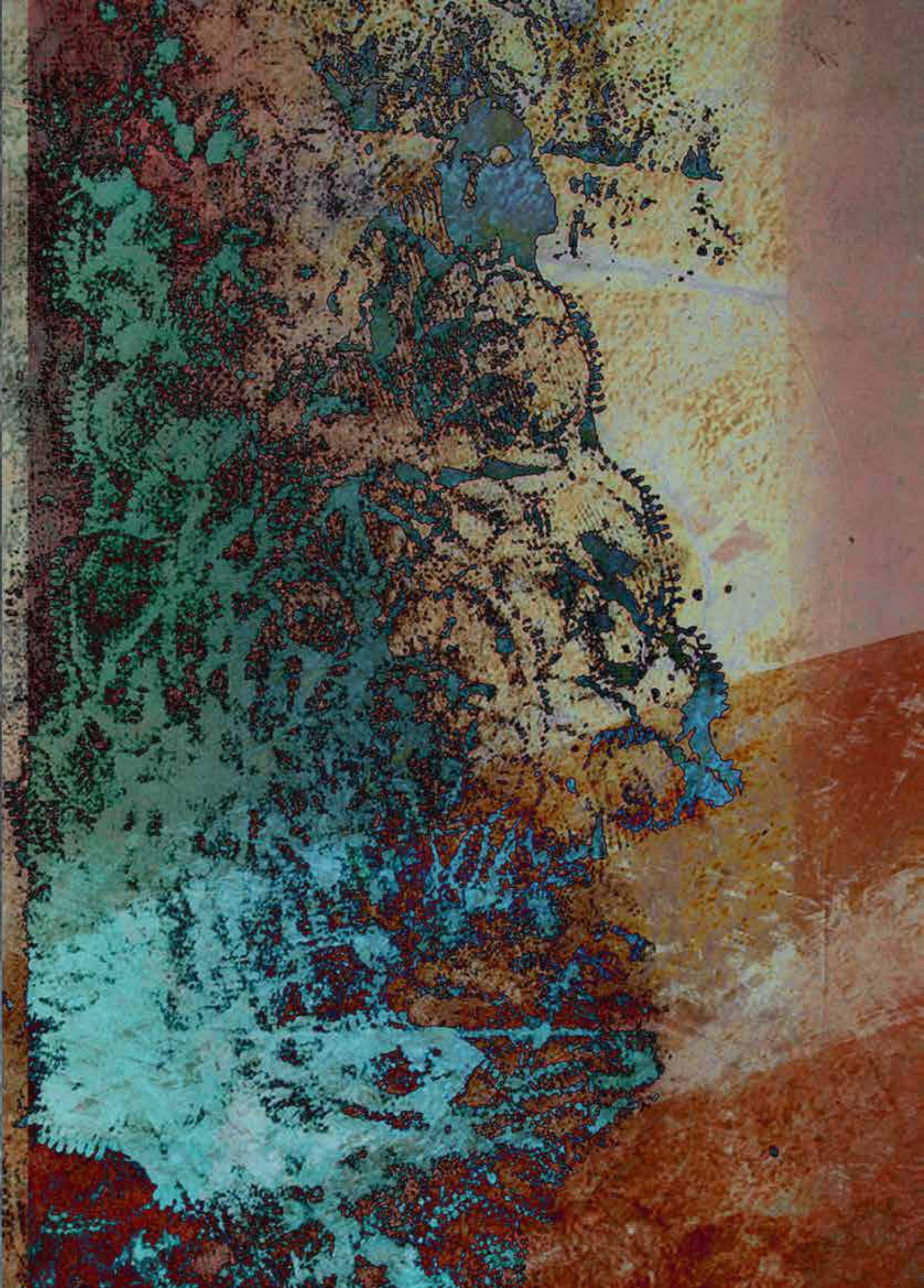

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ

Όμως ποτέ δε με άφησε το επίμονο όνειρό
και πάντα η θάλασσα πολλά μου λέει, όταν

Όμως ποτέ δε με άφησε το επίμονο όνειρό μου
και πάντα η θάλασσα πολλά μου λέει, όταν αχεί.
Όμως ποτέ δε με άφησε το επίμονο όνειρό μου
και πάντα η θάλασσα πολλά μου λέει, όταν αχεί.

κι ολόκληρο έχω το κορμί με ζωγραφίες αισχροές, σιχαμερά παράξενες, βαθιά στιγματισμένα...
κι ολόκληρο έχω το κορμί με ζωγραφίες αισχροές, σιχαμερά παράξενες, βαθιά στιγματισμένα...

κι ολόκληρο έχω το κορμί με ζωγραφίες αισχροές, σιχαμερά παράξενες, βαθιά στιγματισμένα...
κι ολόκληρο έχω το κορμί με ζωγραφίες αισχροές, σιχαμερά παράξενες, βαθιά στιγματισμένα...

ε το επίμονο όνειρό μου
πολλά μου λέει, όταν αχεί.

κι ολόκληρο έχω το κορμί με ζωγραφίες αισχροές, σιχαμερά παράξενες, βαθιά στιγματισμένα...

Κοτασπρά φοράς κ' ἔχεις βραχέλ, πλέκω σαλαμαστρά τα μαλλιά σου.
Μην κοιτάς ποτέ σου τις αντένες σου με την τρικυμία σου.
Κοτασπρά φοράς κ' ἔχεις βραχέλ, πλέκω σαλαμαστρά τα μαλλιά σου.

ἔνα ἔνο
σιλέτο

σιλέτο

ιστορίες, αλλόκοτες
ιστορίες, αλλόκοτες
ιστορίες, αλλόκοτες

αφού το θέλεις, πάρτο

γλυκοχάραμα σε φίλησε ο πνιγμένος
ξυπνήσεις με διπλή καμπάνα θα πνιγείς.
οι ναυτες του βυθού ρισάλτο να βαρέσουν
α σου χτενίσουνε για πάντα τα μαλλιά.
κείνα τα σπαθιά του λόγου που μου αρέσ
αγύρνα με τις φώκιες πέρα στη σπηλιά.

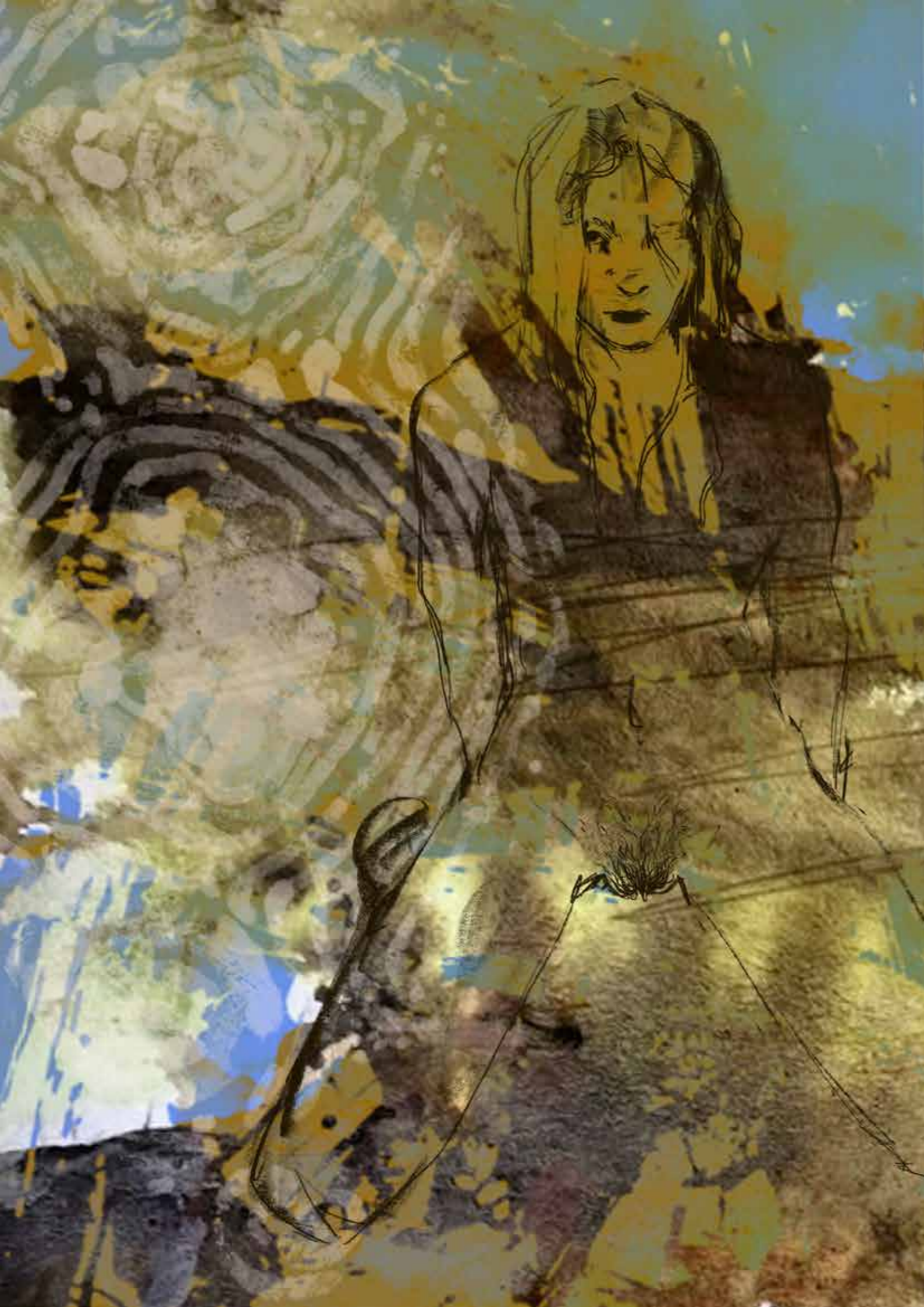

Με πορφύρο στα χείλη μου κοχύλι σε προστάζω.

Στο χέρι το γεράκι σου και τα σκυλιά αυτά.

Αιάνωθε μου σκούπισε τη θάλασσα που στάζω

και μάθε με να περπατώ πάνω στη γη σωστά.

Πηλαγές σέρνουν τις πύρες πυρρού και φοιηκίες
ένα πουλί που ακροβατεί στα παταράτσα
γνέφουνε δυο σιγματισμένα μαύρα μπράτσα
που αρωστίες τα 'χουνε τσακίσει τροπικές.

Παντιέρα κίτρινη σινιάλο του νερού
φούντο τις δυο και πρίμα βρέξε το πινέλο
τα δυο φανάρια της νυκτός κι ο Πιζανέλο
ξεθωριασμένος απ' το κύμα του καιρού.

Το καραντί... Το καραντί θα μας μπατάρει
σάπια βρεχάμενα τσιμέντο και σκουριά
από νωρίς δεξιά στη μάσκα την πλωριά
κοιμήθηκεν ο καρχαρίας που πιλοτάρει.

Όρντινα δίνει ο παπαγάλος στον ιστό
όπως και τότε απ' του Κολόμπου την κουκέτα
χρόνια προσμένω να τυλίξεις τη μπαρκέτα
χρόνια προσμένω τη στεριά να ζαλιστώ.

Φωτιές αγάβουνε στην άμμο ιθαγενείς
κι αχός μας φτανεί καθώς παίζουν τα όργανά τους
της θάλασσας κοτανικώντας τους θανάτους
στην ανεμοσκάλα σε θέλω να φανείς.

Φύκια μπλεγμένα στα μαλλιά στο στόμα φύκια

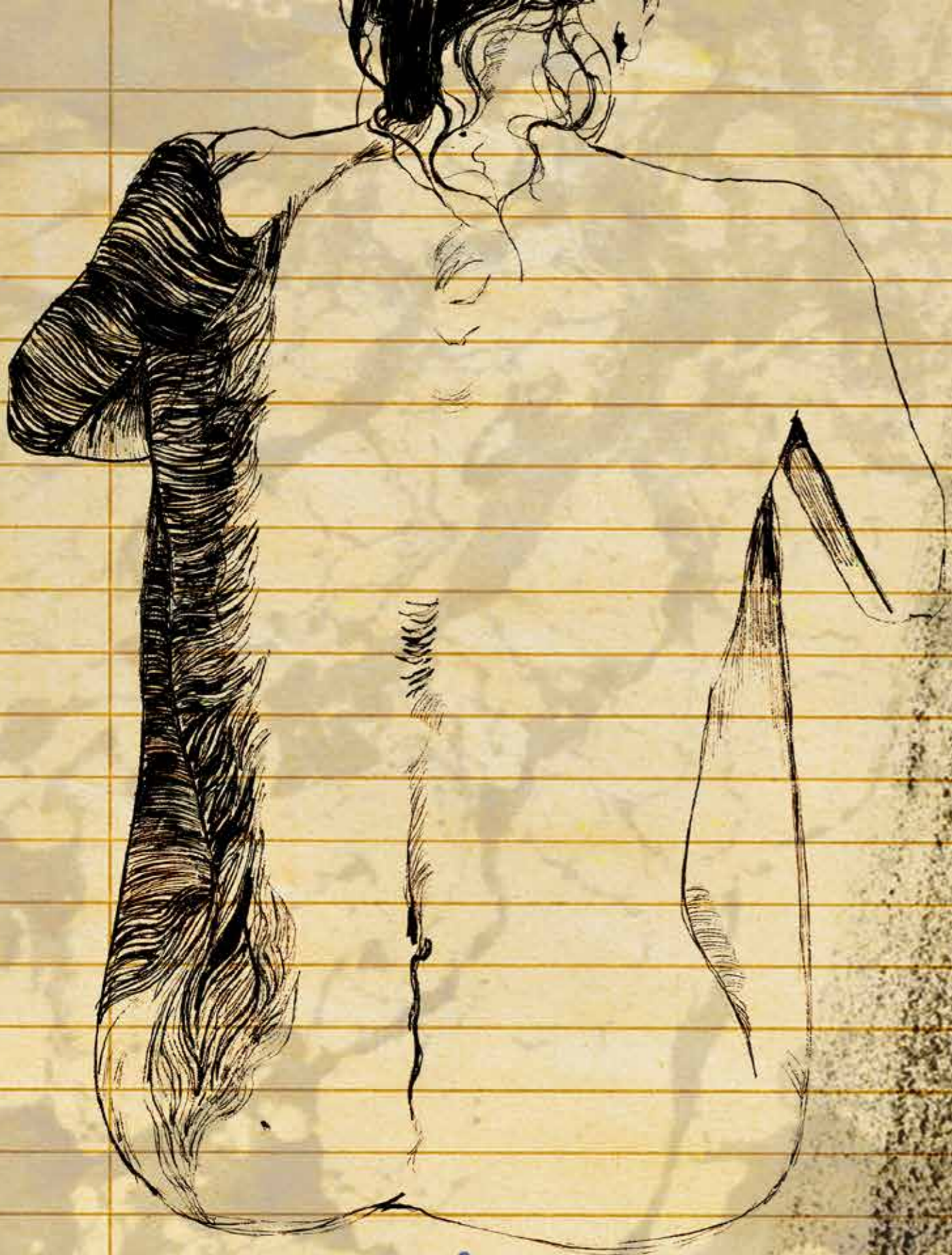
Ψάρια που πετάν μέσα στην άπνοια,
Ψάρια που πετάν μέσα στην άπνοια,

όστρακα, λυσίκομες
όστρακα, λυσίκομες
λυσίκομες κοπέλες.
λυσίκομες κοπέλες.

Ψάρια που πετάν μέσα στην άπνοια,
όστρακα, λυσίκομες κοπέλες,
φίδια της στεριάς και δέντρα σάπια,
Άρμπουρα, τιμόνια και προπέλες.

ο καπετάνιος μας κοιτάζει το
πού είναι θολό και κατακόκκ

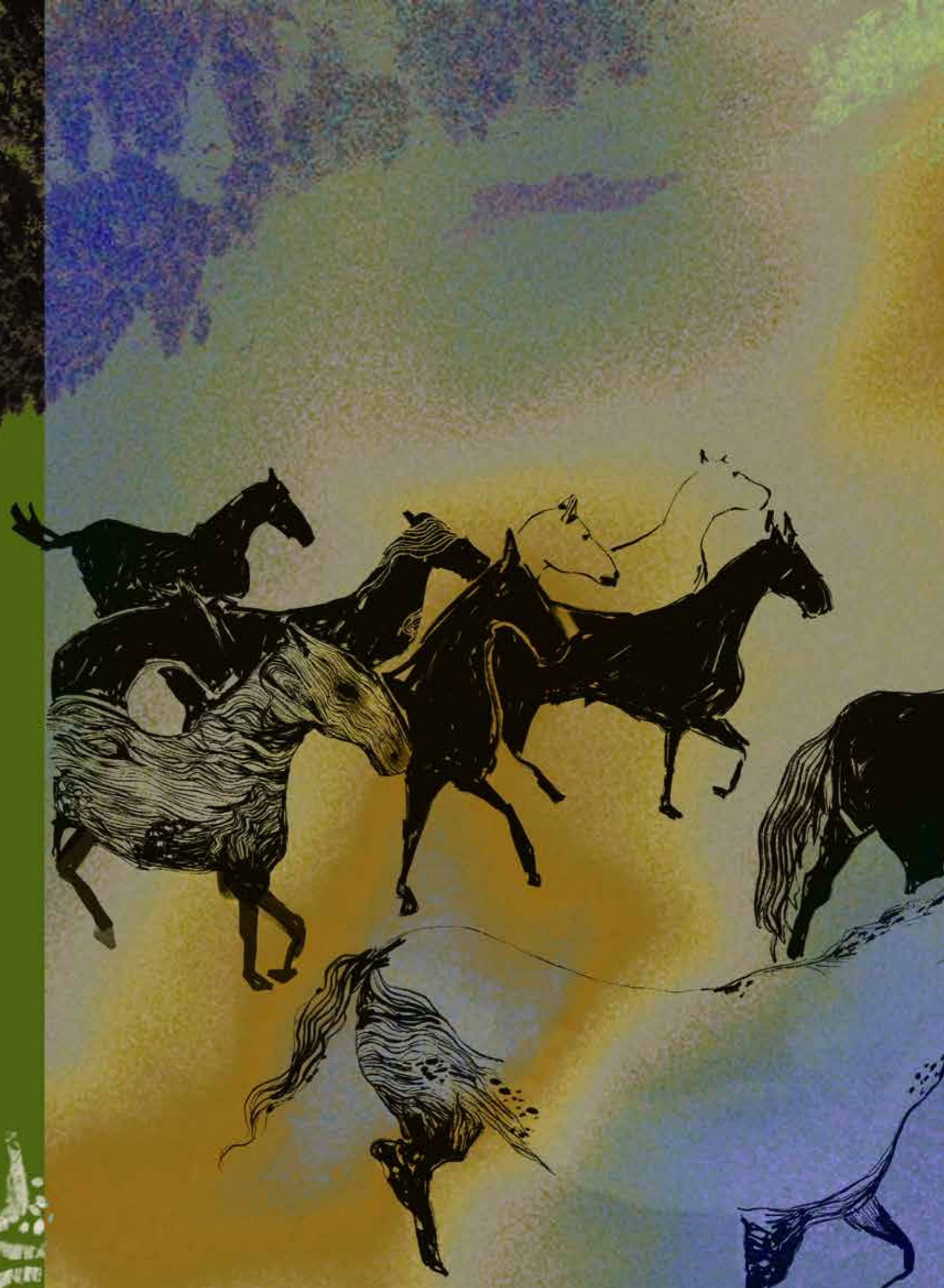
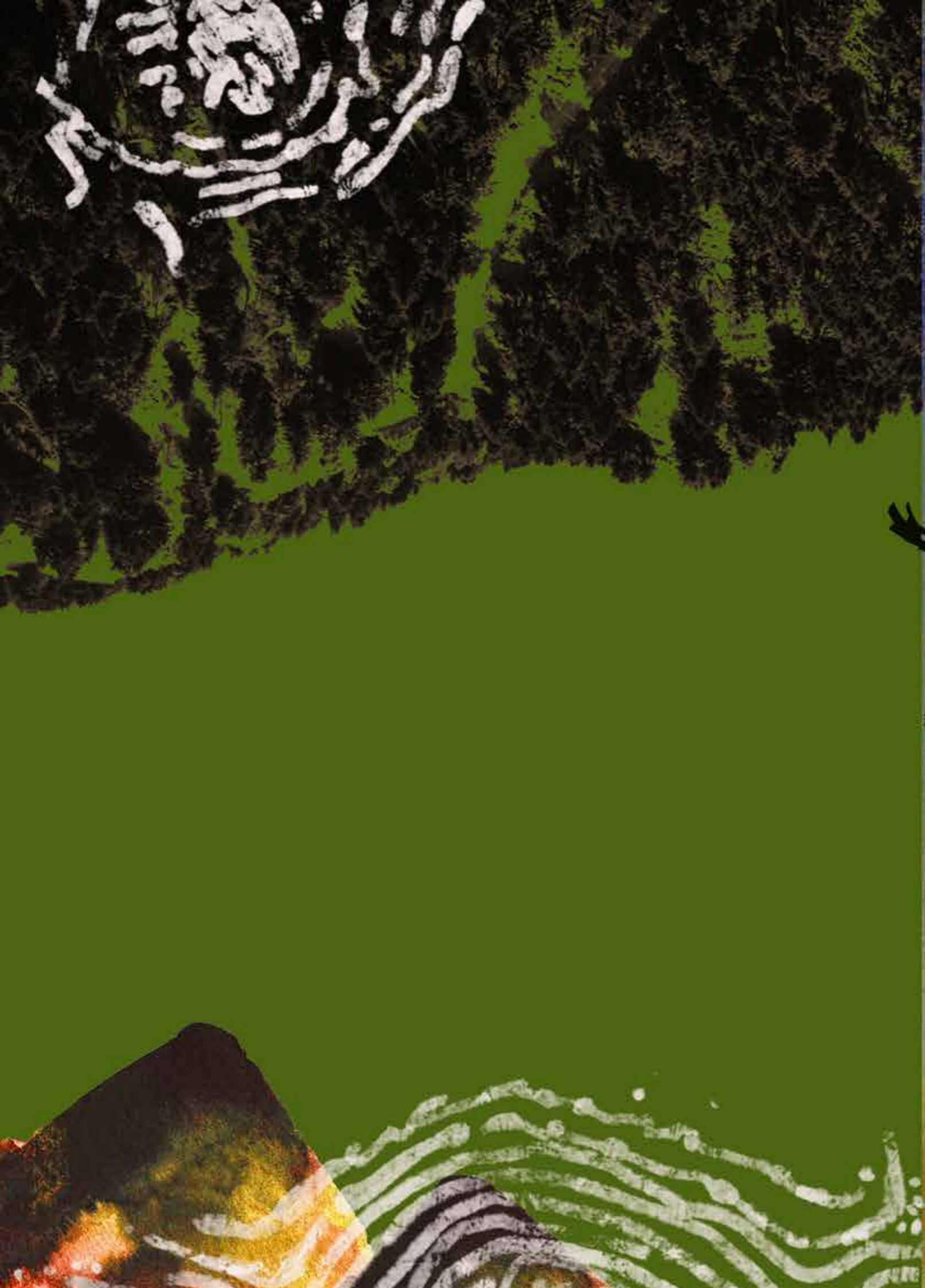
ο καπετάνιος μας κοιτάζει το φεγγάρι,
πού είναι θολό και κατακόκκινο σαν αίμα.

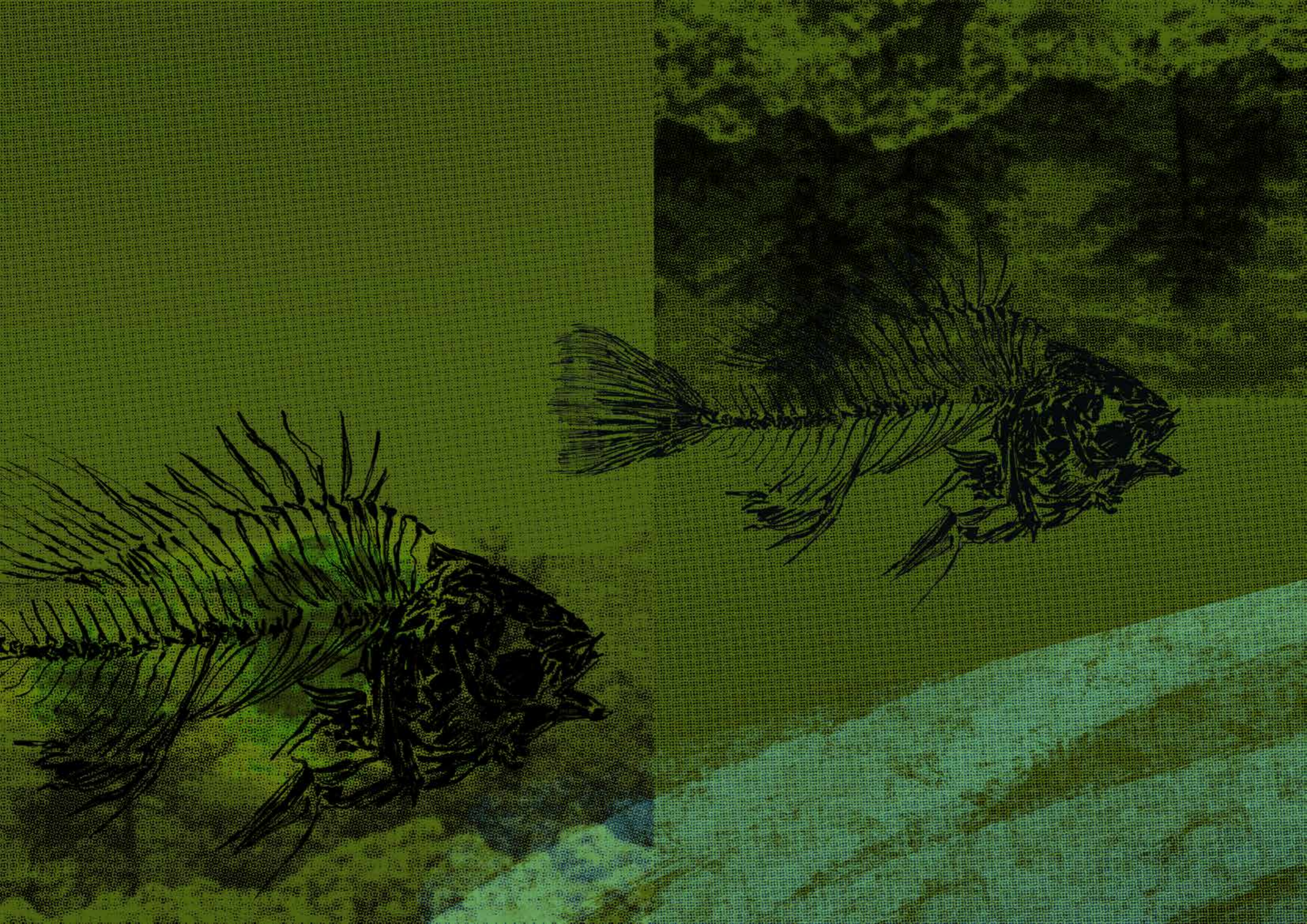

TO BOVNO

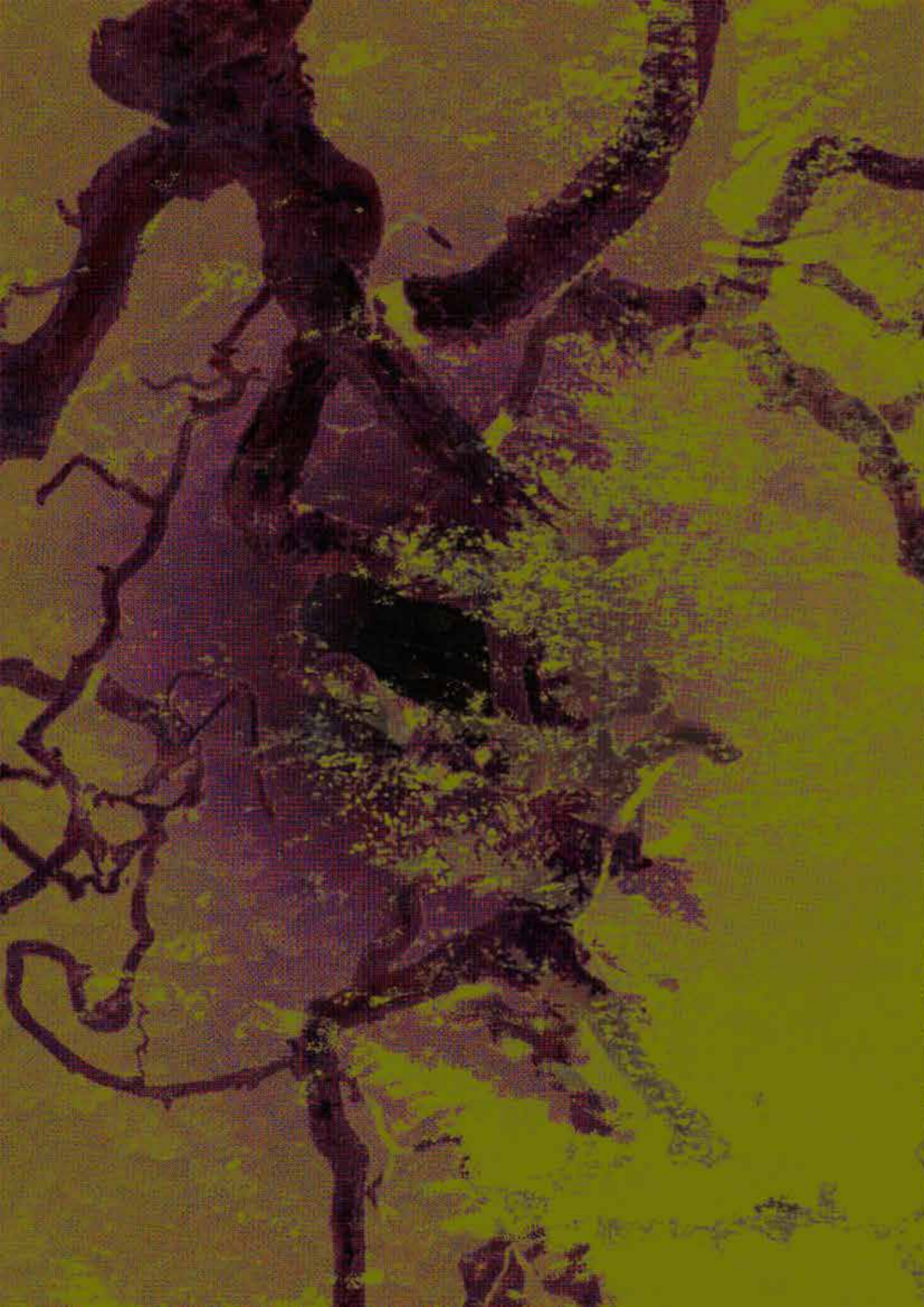

επίμητρος

ΜΑΡΑΜΠΟΥ

Λένε για μένα οι ναυτικοί που εζήσαμε μαζί
πως είμαι κακοτράχαλο τομάρι διεστραμμένο,
πως τις γυναίκες μ' ένα τρόπον ύπουλο μισώ
κι ότι μ' αυτές να κοιμηθώ ποτέ μου δεν πηγαίνω.

Ακόμα, λένε πως τραβώ χασίσι και κοκό,
πως κάποιο πάθος με κρατεί φριχτό και σιχαμένο,
κι ολόκληρο έχω το κορμί με ζωγραφιές αισχρές,
σιχαμερά παράξενες, βαθιά σιγματισμένο.

Ακόμα, λένε πράματα φριχτά παρά πολύ,
που είν' όμως ψέματα χοντρά και κατασκευασμένα,
κι αυτό που εστοίχισε σε με πληγές θανατερές
κανείς δεν το 'μαθε ποτέ, γιατί δεν το 'πα σε κανένα.

Μ' απόψε, τώρα που έπεσεν η τροπική βραδιά,
και φεύγουν προς τα δυτικά των Μαραμπού τα σμήνη,
κάτι με σπρώχνει επίμονα να γράψω σε χαρτί,
εκείνο, που παντοινή κρυφή πληγή μου εγίνη.

Ήμουνα τότε δόκιμος σ' ένα λαμπρό ποστάλ
και ταξιδεύαμε Αίγυπτο γραμμή Νότιο Γαλλία.
Τότε τη γνώρισα –σαν άνθος έμοιαζε αλπικό–
και μια στενή μάς έδεσεν αδελφική φιλία.

Αριστοκρατική, λεπτή και μελαγχολική,
κόρη ενός πλούσιου Αιγύπτιου οπού 'χε αυτοκτονήσει,
ταξίδευε τη λύπη της σε χώρες μακρινές,
μήπως εκεί γινότανε να τηνε λησμονήσει.

Πάντα σχεδόν της Μπασκιρτσέφ κρατούσε το Ζουρνάλ,
και την Αγία της Άβιλας παράφορα αγαπούσε,
συχνά στίχους απάγγελνε θλιμμένους γαλλικούς,
κι ώρες πολλές προς τη γαλάζιαν έκταση εκοιούσε.

Πάντα σχεδόν της Μπασκιρτσέφ κρατούσε το Ζουρνάλ,
και την Αγία της Άβιλας παράφορα αγαπούσε,
συχνά στίχους απάγγελνε θλιμμένους γαλλικούς,
κι ώρες πολλές προς τη γαλάζιαν έκταση εκοιούσε.

Κι εγώ, που μόνον εταιρών ε γνώριζα κορμιά,
κι είχα μιαν άβουλη ψυχή δαρμένη απ' τα πελάη,
μπροστά της εξανάβρισκα την παιδική χαρά
και, σαν προφήτη, εκστατικός την άκουα να μιλάει.

Ένα μικρό τής πέρασα σταυρόν απ' το λαιμό
κι εκείνη ένα μου χάρισε μεγάλο πορτοφόλι
κι ήμουν ο πιο δυστυχισμένος άνθρωπος της γης,
όταν εφθάσαμε σ' αυτήν που θα 'φευγε, την πόλη.

Την εσκεφτόμουνα πολλές φορές στα φορτηγά,
ως ένα παραστάτη μου κι άγγελο φύλακά μου,
και μια φωτογραφία της στην πλώρη ήταν για με
όαση, που ένας συναντά μες στην καρδιά της Άμμου.

Νομίζω πως θε να 'πρεπε να σταματήσω εδώ.
Τρέμει το χέρι μου, ο θερμός αγέρας με φλογίζει.
Κάπι άνθη εξαισία τροπικά του ποταμού βρωμούν,
κι ένα βλακώδες Μαραμπού παράμερα γρυλίζει.

Θα προχωρήσω!.. Μια βραδιά σε πόρτο ξενικό
είχα μεθύσει τρομερά με ούισκυ, τζιν και μπύρα,
και κατά τα μεσάνυχτα, τρικλίζοντας βαριά,
το δρόμο προς τα βρωμερά, χαμένα σπίτια επήρα.

Αισχρές γυναίκες τράβαγαν εκεί τους ναυτικούς,
κάποια μ' άρπαξ' απότομα, γελώντας, το καπέλο
(παλιά συνήθεια γαλλική του δρόμου των πορνών)
κι εγώ την ακολούθησα σχεδόν χωρίς να θέλω.

Μια κάμαρα στενή, μικρή, σαν όλες βρωμερή,
κι ασβέστες απ' τους τοίχους της επέφτανε κομμάτια,
κι αυτή ράκος ανθρώπινο που εμίλαγε βραχνά,
με σκοτεινά, παράξενα, δαιμονισμένα μάτια.

Της είπα κι έσβησε το φως. Επέσαμε μαζί.
Τα δάχτυλά μου καθαρά μέτρασαν τα κόκαλά της.
Βρωμούσε αφέντι. Εξύπνησα, ως λένε οι ποιητές
«μόλις εσκορπίζεν η αυγή τα ροδοπέταλά της».

Η ΠΛΩΡΗ ΜΑΣ

Όταν την είδα και στο φως τ' ακνό το πρωινό,
μου φάνηκε λυπητερή, μα κολασμένη τόσο,
που μ' ένα δέος αλλόκοτο, σαν να 'χα φοβηθεί,
το πορτοφόλι μου έβγαλα γοργά να την πληρώσω.

Δώδεκα φράγκα γαλλικά... Μα έβγαλε μια φωνή,
κι είδα μια εμένα να κοιτά με μάπι αγριεμένο,
και μια το πορτοφόλι μου... Μ' απόμεινα κι εγώ
έναν σταυρόν απάνω της σαν είδα κρεμασμένο.

Ξεχνώντας το καπέλο μου βγήκα σαν τον τρελό,
σαν τον τρελό που αδιάκοπα τρικλίζει και χαζεύει,
φέρνοντας μέσα στο αίμα μου μια αρρώστια τρομερή,
που ακόμα βασανιστικά το σώμα μου παιδεύει.

Λένε για μένα οι ναυτικοί που εκάμαμε μαζί
πως χρόνια τώρα με γυναίκα εγώ δεν έχω πέσει,
πως είμαι παλιοτόμαρο και πως τραβάω κοκό.
Μ' αν ήξεραν οι δύστυχοι, θα μ' είχαν συχωρέσει...

Το χέρι τρέμει... Ο πυρετός... Ξεχάστηκα πολύ,
ασάλευτο ένα Μαραμπού στην όχθη να κοιτάζω.
Κι έτσι καθώς επίμονα κι εκείνο με κοιτά,
νομίζω πως στη μοναξιά και στη βλακεία τού μοιάζω...
Κι εγώ, που μόνον εταιρών εγνώριζα κορμιά,
κι είχα μίαν άβουλη ψυχή δαρμένη απ' τα πελάη,
μπροστά της εξανάβρισκα την παιδική χαρά
και, σαν προφήτη, εκστατικός την άκουα να μιλάει.

Ήταν η πλώρη μας καθώς των φορτηγών οι πλώρες.
Γιομάτη πράγματα παλιά, που εμύριζαν βαριά,
μ' ένα τραπέζι ξύλινο στη μέση, λερωμένο
και σκαλισμένο σε πολλές μεριές με το σουγιά.

Είχε δεξιά κι αριστερά, απάνω το ' να στ' άλλο,
τα ξύλινα κρεβάτια μας στα πλάγια κολλητά,
που έμοιαζαν, μέσα στο θαμπόν, ανάλαφρο σκοτάδι,
φέρετρα που ξεχάστηκαν και μείναν ανοιχτά.

Σε μια γωνιά το αρμάρι μας, απ' έξω στολισμένο
με ζωγραφιές χρωμαπιστές από περιοδικό
ή γαλλικές φωτογραφίες αισχρές, που παρασταίνουν
το αμάρτημα της ηδονής το προπατορικό.

Πάντα βασίλευε σιγή θανατερή εκεί μέσα
και περπατούσαμε όλοι μας στις μύτες των ποδιών,
κι ήταν στιγμές που νόμιζες πως άκουες να χτυπούνε
σαν το ρολόι, μες στη σιγή, οι χτύποι των καρδιών.

Κι έκοβε μόνο τη σιγήν ο χτύπος της καμπάνας
που απάνου στο καμπούνι, αργά, χτυπούσε των ωρών
το πέρασμα, μ' ένα βαρύ μα λυπημένον ήχο,
που πνίγονταν μες στη βοή του αγέρα ή των νεκρών.

Τις Κυριακές, σαν είχανε δουλειά μονάχα οι βάρδιες,
σ' αυτήν εμαζευόμαστε και ανάβαμε φωτιά
κι ή αισχρές, σιγά, για τις γυναίκες λέγαμε ιστορίες
ή το φαί μας παίζαμε με πείσμα στα χαρτιά.

Στην πλώρη αυτή κατástρεψα τον ήρεμον εαυτό μου
και σκότωσα την τρυφερή παιδιάτικη ψυχή.
Όμως ποτέ δε μ' άφησε το επίμονο όνειρό μου
και πάντα η θάλασσα πολλά μου λέει, όταν αχεί.

ΠΟΥΣΙ

Έπεσε το πούσι αποβραδís
το караβοφάναρο χαμένο
κι έφτασες χωρίς να σε προσμένω
μες στην τιμονιέρα να με δεις.

Κάτασπρα φορές κι έχεις βραχεί,
πλέκω σαλαμάστρα τα μαλλιά σου.
Κάτου στα νερά του Port Régassu
βρέχει πάντα τέτοιαν εποχή.

Μας παραμονεύει ο θερμαστής
με τα δυο του πόδια στις καδένες.
Μην κοιτάς ποτέ σου τις αντένες
με την τρικυμία· θα ζαλιστείς.

Βλαστημά ο λοστρόμος τον καιρό
κι είν' αλάργα τόσο η Τοκοπίλα.
Από να φοβάμαι και να καρτερώ
κάλλιο περισκόπιο και τορπίλα.

Φύγε! Εσέ σου πρέπει στέρα γη.
Έρθες να με δεις κι όμως δε μ' είδες·
έχω απ' τα μεσάνυχτα πνιγεί
χίλια μίλια πέρ' απ' τις Εβρίδες.

KURO SIWO

Πρώτο ταξίδι έτυχε ναύλος για το Νότο
δύσκολες βάρδιες, κακός ύπνος και μαλάρια.
Είναι παράξενα της Ίνπιας τα φανάρια
και δεν τα βλέπεις, καθώς λένε, με το πρώτο.

Πέρ' απ' τη γέφυρα του Αδάμ, στη Νότιο Κίνα,
χιλιάδες παραλάβαινες τσουβάλια σόγια.
Μα ούτε στιγμή δεν ελπισμόνησες τα λόγια
που σου 'πανε μian κούφια ώρα στην Αθήνα.

Στα νύχια μπαίνει το κατράμι και τ' ανάβει,
χρόνια στα ρούχα το ψαρόλαδο μυρίζει,
κι ο λόγος της μες στο μυαλό σου να σφυρίζει,
«ο μπούσουλας είναι που στρέφει ή το καράβι;»

Νωρίς μπατάρισε ο καιρός κι έχει χαλάσει.
Σκατζάρισες, μα σε κρατά λύπη μεγάλη.
Απόψε ψόφησαν οι δυο μου παπαγάλοι
κι ο πίθηκος που 'χα με κούραση γυμνάσει.

Η λαμαρίνα!... η λαμαρίνα όλα τα σβήνει.
Μας έσφιξε το Kuro Siwo σα μια ζώνη
κι εσύ κοιτάς ακόμη πάνω απ' το τιμόνι,
πώς παίζει ο μπούσουλας καρτίνι με καρτίνι.

Cambay's Water

Φουντάραμε καραμοσάλι στο ποτάμι.
Είχε ο πιλότος μας το κούτελο βαμμένο
«κι αν λείψεις χίλια χρόνια θα σε περιμένω»
ωστόσο οι κάβοι σου σκληρύναν την παλάμη.

Θολά νερά και μίλια τέσσερα το ρέμα,
οι κουλήδες τρώνε σκυφτά ρύζι με κάρι,
ο καπετάνιος μας κοιτάζει το φεγγάρι,
που ' ναι θολό και κατακόκκινο σαν αίμα.

Το ρυμουλκό σφύριξε τρεις και πάει για πέρα,
σαράντα μέρες όλο εμέτραγες τα μίλια,
μ' απόψε λέω φαρμάκι κόμπρα είχες στα χείλια,
την ώρα που ' πες με θυμό: «Θα βγω άλλη μέρα...»

Τη νύχτα σου ' πα στο καμπούνη μια ιστορία,
την ίδια που όλοι οι ναυτικοί λένε στη ράδα,
τα μάτια σου τα κυβερνούσε σοροκάδα
κι όλο μουρμούριζες βραχνά: «Φάλτσο η πορεία...»

Σαλπάρουμε! Μας περιμένουν στο Μπραζίλι.
Το πρόσωπό σου θα το μούσκεψε το αγιάζι.
Ζεστόν αγέρα κατεβάζει το μπουγάζι
μα ούτε φουστάνι στη στεριά κι ούτε μαντήλι.

Αρμίδα

Στον Κώστα Βάρναλη

Το πειρατικό του Captain Jimmy
που μ' αυτό θα φύγετε και σεις,
είναι φορτωμένο με χασίς
κ' έχει τα φανάρια του στην πρύμη.

Μήνες τώρα που ' χουμε κινήσει
και με τη βοήθεια του καιρού
όσο να πάμε στο Περού
το φορτίο θα το έχουμε καπνίσει.

Πλέμε σε μια θάλασσα γιομάτη
με λογής παράξενα φυτά,
ένας γέρος ήλιος μας κοιτά
και μας κλείνει που και που το μάτι.

Μπουκαπόρτες άδειες σκοτεινές,
- που να ξεδεύτηκαν τόννοι χίλιοι;
μας προσμένουν πίπες αδειανές
και τελωνοφύλακες στο Τσίλι.

Ξεχασμένο τ' άστρο του Βορρά,
οι άγκυρες στο πέλαγο χαμένες.
Πάνω στις σκαλιέρες σε σειρά
δώδεκα σειρήνες κρεμασμένες.

Η πλωριά Γοργόνα μια βραδιά
πήδησε στον πόντο μεθυσμένη,
δίπλα της γλιστρούσαν συνοδιά
του Κολόμβου οι πέντε κολασμένοι.

Κ' έπειτα στις ξέρες του Ακορά
τσούρμο τ' άγριο κύμα να μας βγάλει
τέρατα βαμμένα πορφυρά
με φερούρες γλάρων στο κεφάλι.

Εσμεράλδα

Ολονυχτίς τον πόπιες με το κρασί του Μίδα
κι ο φάρος τον ελίκνιζε με τρεις αναλαμπές
Δίπλα ο λοστρόμος με μακριά πειρατική πλεξίδα
κι αλάργα μας το σκοτεινό λιμάνι του Gabes.

Απτά στο γλυκοχάραμα σε φίλησε ο πνιγμένος
κι όταν ξυπνήσεις με διπλή καμπάνα θα πνιγείς
Στο κάθε χάδι κι ένας κόμπος φεύγει ματωμένος
απ' το σημάδι της παλιάς κινέζικης πληγής.

Ο παπαγάλος σου `στειλε στερνή φορά το γεια σου
κι απάντησε απ' το στόκολο σπασμένα ο θερμαστής
πέτα στο κύμα τον παλιό που εσκούριασε σουγιά σου
κι άντε μονάχη στον πρωραϊόν ιστό να κρεμαστείς.

Γράφει η προπέλα φεύγοντας ξοπίσω "σε προδίνω"
κι ο γρύλος τον ξανασφυράει στριγγά του τιμονιού
Μη φεύγεις. Πες μου, το `πνιξες μια νύχτα στο Λονδίνο
ή στα βρωμιάρικα νερά κάποιου άλλου λιμανιού;

Ξυπνάν οι ναύτες του βυθού ρισάλτο να βαρέσουν
κι απέ να σου χενίσουνε για πάντα τα μαλλιά.
Τρόχισε κείνα τα σπαθιά του λόγου που μ' αρέσουν
και ξαναγύρνα με τις φώκιες πέρα στη σπηλιά.

Τρεις μέρες σπάγαν τα καρφιά και τρεις που σε καρφώναν
και συ με τις παλάμες σου πεισματικά κλειστές
στερνή φορά κι ανώφελα ξορκίζεις τον τυφώνα
που μας τραβάει για τη στεριά με τους ναυαγιστές.

Καραντί

Μπάσες στεριές ήλιος πυρρός και φοινικίες
ένα πουλί που ακροβατεί στα παταράτσα
γένεφουε δυο στιγματισμένα μαύρα μπράτσα
που αρρώστιες τα `χουνε τσακίσει τροπικές.

Πανιέρα κίτρινη σινιάλο του νερού
φούντο τις δυο και πρίμα βρέξε το πινέλο
τα δυο φανάρια της νυκτός κι ο Πιζανέλο
ξεθωριασμένος απ' το κύμα του καιρού.

Το καραντί... Το καραντί θα μας μπατάρει
σάπια βρεχάμενα τσιμέντο και σκουριά
από νωρίς δεξιά στη μάσκα την πλωριά
κοιμήθηκεν ο καρχαρίας που πιλοτάρει.

Όρντινα δίνει ο παπαγάλος στον ιστό
όπως και τότε απ' του Κολόμπου την κουκέτα
χρόνια προσμένω να τυλίξεις τη μπαρκέτα
χρόνια προσμένω τη στεριά να ζαλιστώ.

Φωπιές ανάβουνε στην άμμο ιθαγενείς
κι αχός μας φτάνει καθώς παίζουν τα όργανά τους
της θάλασσας κατανικώντας τους θανάτους
στην ανεμόσκαλα σε θέλω να φανείς.

Φύκια μπλεγμένα στα μαλλιά στο στόμα φύκια
έτσι ως κοιμήθηκες για πάντα στα βαθιά
κατάσχιτη πελεκημένη απο σπαθιά
διπλά φορώντας των Ίνκας τα σκουλαρίκια.

Yāra Yāra

Καθώς αποκοιμήθηκες φύλαγε βάρδια ο κάβος.
Σε σπίτι μέσα, ξέχασες προχτές το φυλαχτό.
Γελάς, μα εγώ σε πούλησα στο Ρίο για δυο centanos
κι απέ σε ξαναγόρασα ακριβά στη Βηρυτό.

Με πορφυρό στα χείλη μου κοχύλι σε προστάζω.
Στο χέρι το γεράκι σου και τα σκυλιά λυτά.
Απάνωθέ μου σκούπισε τη θάλασσα που στάζω
και μάθε με να περπατώ πάνω στη γη σωστά.

Κούκο φορούσες κάτασπρο μικρός και κολαρίνα.
Ναυτάκι του γλυκού νερού.
Σε πιάνει μην το πεις αλλού σα γάτα η λαμαρίνα
Και σε σαστίζει ξαφνικό προβέτζο του καιρού.

Το ντύμα πάρε του φιδιού και δος μου ένα μαντίλι.
Εγώ, - και σ' έγδυσα μπροστά στο γέρο Τισιανό.
Βίρα, Κεφαλλονίσισα, και μάινα το καντήλι.
Σε λόφο γιαπωνέζικο κοιμάται το στερνό.

Σου πήρα από τη Νάπολη μια ψεύτικη καμέα
κι ένα κοράλλι ξέθωρο μαζί.
Πίσω απ'το φριγκορίφικο στην άδεια προκουμιά
Έβενος, - γλώσσα της φωπιάς, στο βάθος κρεμεζί.

Φώγα του Melbourne. Βαρετά κυλάει ο Yara Yara
ανάμεσα σε φορτηγά πελώρια και βουβιά,
φέρνοντας προς το πέλαγος, χωρίς να δίνει δυάρα,
του κοριτσιού το φίλημα, που στοίχισε ακριβά.

Γερά την ανεμόσκαλα. Καφέ για τον πιλότο.
Λακίζετε, αλυσόδετοι του στεριανού καημού.
Και σένα, που σε κέρδισα μιανής νυχτιάς σε λότο,
σμίγεις και πας με τον καπνό του γκριζου ποταμού.

Μια βάρκα θέλω, ποταμέ, να ρίξω από χαρτόνι,
όπως αυτές που παίζουνε στις όχθες μαθητές.
Σκοτώνει, πες μου, ο χωρισμός; - Ματώνει, δε σκοτώνει.
Ποιος είπε φούντο; Ψέματα. Δε φτάσαμε ποτές.

Fata Morgana

Στη Θεανώ Σουνά

Θα μεταλάβω με νερό θαλασσινό
στάλα τη στάλα συναγμένο απ' το κορμί σου
σε τάσι αρχαίο, μπακιρένιο αλγερινό,
που κοινωνούσαν πειρατές πριν πολεμήσουν.

Στρείδι ωκεάνιο αρραβωνίζεται το φως.
Γεύση από φλούδι του ροδιού, στυφό κυδώνι
κι ο άρρητος τόνος, πιο πικρός και πιο στυφός,
που εναποθέτανε στα βάζα οι Καρχηδόνιοι.

Πανί δερμάτινο, αλειμμένο με κερί,
οσμή από κέδρο, από λβάνι, από βερνίκι,
όπως μυρίζει αμπάρι σε παλιό σκαρί
χτισμένο τότε στον Ευφράτη στη Φοινίκη.

Χόργο ξανθό τρίποδο σκέπει μαντικό.
Κι ένα ποτάμι με ζεστή, λιωμένη πίσσα,
άγριο, ακαταμάχητο, απειλητικό,
ποτίζει τους αμαρτωλούς που σ' αγαπήσαν.

Rosso romano, πορφυρό της Δαμασκός,
δόξα του κρύσταλλου, κρασί απ' τη Σαντορίνη.
Ο ασκός να ρέει, κι ο Απόλλωνας βοσκός
να κολυμπάει τα βέλη του με δισκουρίνη.

Σκουριά πυρόχρωμη στις μίνες του Σινά.
Οι κάβες της Γερακινής και το Στρατόνι.
Το επίχρισμα. Η άγια σκουριά που μας γερνά,
μας τρέφει, τρέφεται από μας και μας σκοτώνει.

Καντήλι, δισκοπότηρο χρυσό, αρτοφόρι.
Άγια λαβίδα κι ιερή από λαμινάρια.
Μπροστά στη Πύλη, δυο δαιμόνιοι σπαθοφόροι
και τρεις Αγγέλοι με σπασμένα τα κοντάρια.

Πούθ' έρχεσαι; Απ' τη Βαβυλώνα.
Πού πας; Στο μάτι του κυκλώνα.
Ποιαν αγαπάς; Κάποια τσιγγάνα.
Πώς τη λένε; Φάτα Μοργκάνα.

Πικρία

Ξέχασα κείνο το μικρό κορίτσι από το Αμόι και τη μουλάτρα που έζεχνε κρασί στην Τενερίφα, τον έρωτα, που αποτιμάει σε ξύλινο χαμώι, και τη γριά που εμέτραγε με πόντους την ταρίφα.

Το βουσιλί του Τισιανού και του περμαγγανάτου, και τα κρεβάτια ξέχασα τα σαραβαλισμένα με τα λερά σεντόνια τους τα πολυκαιρισμένα, για το κορμί σου, που έδωχνε το φόβο του θανάτου.

Ό,τι αγαπούσα αρνήθηκα για το πικρό σου αχείλι: τον τρόμο που δοκίμαζα πηδώντας το κατάρτι, το μπούσουλα, τη βάρδια μου και την πορεία στο χάρτη, για ένα δυσεύρετο μικρό θαλασσινό κοχύλι.

Τον πυρετό στους Τροπικούς, του Rio τη μαλαφράντζα, την πυρκαγιά που ανάψαμε μια νύχτα στο Μανάο. Τη μαχαιριά που μου 'δωσε ο Μαγιάρος στην Κωστανίτζα και «Σε πονάει με τη νοιά;» «Όχι, απ' αλλού πονάω.

Του τρατολόγου τον καημό, του ναύτη την ορφάνια, του караβιού που κάθισε την πλώρη τη σπασμένη. Τις ξεβαμμένες στάμπες μου, που 'χα για περηφάνια, για σένα, που σαλπάρισες, γολέτα αρματωμένη.

Τί να σου τάξω, αγίθασσο παιδί, να σε κρατήσω; Παρηγοριά μου ο σάκος μου, σ' Αμερική και Ασία. Σύρμα που εκόπηκε στα δυο και πώς να το ματίσω; Κατακαημένη, η θάλασσα μισάει την προδοσία.

Κατέβηκε ο Πολύγυρος και γίνηκε λιμάνι. Λιμάνι κατασκότεινο, στενό, χωρίς φανάρια, απόψε που αγκαλιάστηκαν Εβραίοι και Μουσουλμάνοι και ταξιδέψαν τα νησιά στον πόντο, τα Κανάρια.

Γέρο, σου πρέπει μοναχά το σίδερο στα πόδια, δύο μέτρα караβόπανο, και αριστερό τιμόνι. Μια μέδουσα σε αντίκρισε γαλάζια και σιμώνει κι ένας βυθός που βόσκουσε σαλάχια και χταπόδια.

Τα ευρήματα από το λιμνοσπήλαιο της Μελισσάνης, που εμφανίζονται στις σελίδες 8-11.

Πήλινος δίσκος με παράσταση χορού Νυμφών γύρω από Πάνα. Τέλος 4ου - αρχές 3ου αι. π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Αργοστολίου.

Πήλινο ειδώλιο καθήμενου Πάνα. 3ος αι. π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Αργοστολίου.

